

OOSTVLAAMSCHE ZANTENMEDEDEELINGEN VAN DEN BOND DER OOSTVLAAMSCHE
FOLKLORISTEN

Maatschappij zonder winstbejag

Secretariaat van den Bond :
L. VERLODT, Zalmstraat, 69, Gent
Penningmeester :
CL. TREFOIS, Bouwmeestersstraat, 39,
St-Amandsberg-Gent Postch. 111.318

Redactie van Oostvl. Zanten :
F. VAN ES,
Groendreef, 114, Lokeren
CL. TREFOIS,
J. VERMEULEN & J. BOES

Dertienavond in het Gentsche,

door Lod. LIEVEVROUW-COOPMAN.

Teekeningen van Julien Lievevrouw.

Driekoningenavond, de avond dus vóór **Driekoningendag** (Fr. **Epiphanie**) wordt dertiendag genoemd, omdat hij valt op 6 Januari, hetzij dertien dagen na Kerstdag.

Epiphania noemde men bij de Grieken de feesten die ter gedachtenis van een goddelijke verschijning werden gevierd.

In die beteekenis bleef het woord in de Kristelijke kerk. Toen later de Grieksche Katholieke Kerk met de Roomsche Katholieke den 25 December als geboortedag van Christus voorstelde, werd later het **Epiphaniafeest** alleen behouden ter nagedachtenis van den doop van Jesus en van de nederdaling van den H. Geest.

In het Westen bracht men daarmee de komst der Wijzen uit het Oosten in verband en zoo ontstond het **Driekoningenfeest**.

Bij de feestmaaltijden der Grieken werd een voorzitter of leider gekozen of door een teerlingworp aangeduid. Men gaf hem den naam van **koning**. Hij had den last de vroolijkheid op te wekken, het recht iemand te doen spreken of te doen zwijgen, op het gepast oogenblik zangers en dansers te doen optreden en regel te stellen in het eten en drinken. Iedereen moest hem onderdanig en gehoorzaam zijn. Als hij den beker aan den mond bracht en riep : « *de Koning drinkt!* » moesten allen hem navolgen en naroeppen.

Van de Grieken ging dit gebruik over naar de Romeinen en daarna bij de eerste Christenen. Deze ook noemden **koning**

dengene, die het feestmaal van **Driekoningenavond** voorzat, maar hij werd op een gansch andere wijze aangeduid. Men bakte een specialen koek, waarin een boon verborgen was. De koek werd verdeeld in zooveel deelen als er aanwezigen waren en degene, die de boon in zijn stuk koek aantrof, werd tot koning uitgeroepen, nl. *tot koning van de boon*. Dit alles geschiedde met plechtigheid; de koning werd met veel ceremonieën naar de tafel geleid, waar hem een gouden kartonnen kroon werd opgezet als teeken zijner waardigheid. Deze bijeenkomsten gaven langzamerhand aanleiding tot lustig eten en drinken en tot luidruchtig vermaak. Dergelijk tafereel heeft meer dan één schilder in verzoeking gebracht. **Jordaens** heeft het onderwerp meer dan eens behandeld en er zijn meesterstuk van gemaakt.

De koning troont er als een welgedane smulbroer, met zijn roode en opgeblazen wangen, te midden van een uitbundig gezelschap, vol jovialiteit en onbekommerd voor den dag van morgen.

Noch geschriften noch schilderwerken van den ouden tijd werpen eenig ander licht op het **Dertienavondfeest**.

Gillis li Muisis, de abt van S. Martinus te Doornijk, vermeldt dat in 1281, naar oud gebruik, de meest bemiddelde burgers en hun kinderen zich rond een groote tafel schaarden om een koning te kiezen.

In ons stedelijk archief, die onuitputtelijke bron onzer locale geschiedenis, vinden wij documenten, die ons nader toelichten; zoo bijv. lezen wij in de stadsrekeningen dat de koning van de gemeente een toelage kreeg om de onkosten van het feest te helpen dekken :

<i>Anno 1352, den coninc vander boone</i>	
1 <i>Philippus</i> ⁽¹⁾ , maect	13 p. 13 s. 1 gr.
1353. den coninc vander boene	3 p. 13 s. 4 gr.
1359. den coninc vander boene in tHof	
2 lamere ⁽²⁾ maken	9 p. 6 s. 8 gr.
1363. den coninc vander boene in mijns heeren herberghe van Vlaenderen	18 p.
1377. den coninc vander boene 2 vrancken ⁽³⁾	12 p. 6 s. 8 gr.

De termen in 't Hof en in mijns heeren herberghe van Vlaen-

(1) Een gouden Philippusgulden had in de 14° eeuw een waarde van nage-
noeg 11 fr. 43.

(2) Lam, gouden munt ter waarde van f. 13.48.

(3) Zilveren Fransche munt = 25 grooten Vlaamsch.

deren, bewijzen dat **Dertienavond** onder de hovelingen van graaf **Lodewijk van Male** — die een tijd zijn hof te Gent heeft gehouden of er soms zijnen intrek (herberghe) heeft genomen — gevierd werd, waar vermoedelijk hoogere stedelijke ambtenaren aan deel namen, gelet op de geldelijke tusschenkomst van de Stad.

In de 16^e eeuw zien wij voor de eerste maal dat de **koning van Dertienavond** nog op een heel andere wijze werd aangeduid, nl. bij **lottrekking**. De **koning** wordt *getrokken* door middel van de zoogenaamde **koningbrieven**. De **koningbrieven** zijn een soort van plakaten, die van jaar tot jaar van inhoud en vorm veranderen, volgens de drukkers en de stad die zij bewoonden. Die brieven bestonden gewoonlijk uit zestien vakken, verdeeld in twee rijen van acht, waarin de hovelingen waren aangeduid die deel uitmaakten van het gevolg van den **koning**, met in ieder vak de beeltenis van het personage en een aantal verzen, van twee tot zes, die op deze betrekking hadden.

De gewone personages waren : *de raadsman, de secretaris, de rentmeester, de hofmeester, de schenker, de kamerling, de voorsnijder, de biechtvader, de medecijn, de portier, de bode, de zanger, de speelman, de zot en de kok.*

De afbeeldsels met de verzen werden uitgesneden, geplooid of opgerold en in een hoed of bus geworpen. Ieder der aanwezigen moest zoo'n briefje *trekken*. Wie het briefje had waarop de koning was afgebeeld, werd tot koning uitgeroepen. Iedereen moest dan aflezen of zingen wat er op zijn briefje stond, opdat eenieder wel zou weten welke functie hij gedurende den avond te vervullen had.

De oudste **koningbrief**, waarvan een fragment in het Museum te Brugge wordt bewaard, dagteekent uit 1577.

De oudste **Gentsche koningbrieven** die wij bezitten, zijn van lateren tijd, maar wij hebben er stellig gehad die zoo oud waren als die van Brugge.

Een voorgebod van 1568 luidt :

Dat hem niemand en vervoordere jehens den toecommenden Dertienavont voor te stellen, vercoopen ofte uit te stellen, eenige presenten, spraken of dichten, ten scampe van eenighe persoonen, gheestelicke ofte wereldlicke up de verbuete van de presenten en voorts up de boete van iii ponden parisis.

Spraken of dichten op Dertienavond kunnen anders niet zijn dan **koningbrieven**, waarin geschimpt wordt op geestelijke of

wereldlijke personen; we zijn immers reeds volop in de beroerlijke tijden, in den strijd tusschen het wereldlijk en het geestelijk gezag.

Dit voorgebod werd herhaald in 1569, 1572, 1573 en te Brugge werd in 1567 een dergelijk voorgebod uitgevaardigd.

In de bibliotheek onzer Universiteit berust een verzameling van 29 verschillende **koningbrieven**, waaronder 17 Gentsche.

De vier eerste brieven zijn uit de 17^e, de tien volgende uit de 18^e en de vier laatsten uit de 19^e eeuw. Zij verschenen bij de drukkers *Maurice Vander Ween*, de *gebroeders Frans en Dominicus Vander Ween*, *Petrus de Goesin*, *Jan Meyer*, *Judocus Begyn*, *L. Van Paemel* en *Ad. Vandermeersch* (1842-1867).

Een negentiende brief komt uit de Turnhoutsche drukkerij van *P. J. Brepols*, die op zeker oogenblik heel Vlaanderen met haar *koningbrieven* overstroomde, die te Gent in grooten getale en jaren lang gebruikt werden.

Al deze brieven beslaan een enkel blad, verdeeld in twee helften, iedere helft in 8 vakken.

In den linkerhoek van ieder vak staat een teekening verbeeldende den koning of een der 15 hovelingen; naast ieder figuur een twee-, vier- of zesregelig vers uitweidende over eenieders functie.

Op iederen brief is de tekst verschillend; wij nemen tot voorbeeld *den zot* omdat deze de voornaamste rol te spelen heeft; want, hij moet er voor zorgen dat de opgewektheid en de vroolijkheid binst gansch den duur van het feest geen oogenblik verflauwen, en het feest zelf niet ontardt in een gemeene eten drinkpartij.

Brief 1.

DEN SOT

Om sot te zijn met goed fatsoen,
Is de Wijsheyt wel van doen,
Anders sou men sotten broen.

Brief 2. — Fragment, de zot ontbreekt.

Deze brief verschilt van al de andere Gentsche koningbrieven,

door dat hij twee afbeeldsels heeft; een in den linkerhoek en een in den rechterhoek. In den linkerhoek staat een mannelijk figuur en in den rechterhoek het daarmede vrouwelijk corresponderend figuur.

Brief 3.

DEN ZOT

'k Moet mijn zottigheyd betoonen,
Mits hier vele zotten woonen,
Die als vechten om den prijs,
En die zot is, is niet wijs.

Brief 4. — Zelfde afbeeldsel als op brief 3.

DEN ZOT

Trekt uyt zottigheyd vernuft,
Zoekt de Wijsheyd daer men suft,
Tgon gy zottelijk ziet staen,
Leert u wijze wegen gaen.

Brief 5.

SODT

Ick ben nu den Sodt al op dees feeste.
Eenen Olyfant is een groote beeste.

Op deze vijf eerste brieven staat de tekst in gothische letters. De afbeeldsels zijn gekleurd met Engelsch rood, Rose en bruin Van Dijk.

Brief 6.

SOT

Wys, die 't Sotjen wel kan spelen:
Want de woorden van den Geck,
Op dees Feeste noyt vervelen,
Schoon hy ieder geeft een leck.

Het werkelijk vak is 0,134 m × 4 cm.

Brief 7. — Zelfde afbeeldsel als op brief 6. — Gedrukt bij Mauritius vander Ween, Stadts-drucker op de Coore-merct.

SOT

Daar is gheen beter Rol, als sot te moghen spelen,
Ick doen al wat ick wil 't en magh niemant vervelen,
Al waert den Koninck selfs hy sou wel wesen bot,
Dat hy daer teghen seyde' daer vooren ben ick sot.

Brief 8. — Zelfde afbeeldsel als op brief 6. — Gedrukt bij Franciscus en Dominicus vander Ween, op de Coore-merct. Stadts-Druckerye. 1719.

SOT

DEN WYSEN IS ME HIER NU OOCK GECK
Mijn lot is Sot te zijn, en om my wel te dragen
Soo moet mijn sottigheyt aen ieder een behagen
Hier toe dient wysheyt oock, want al te veel gemalt
Maekt dat al menig sot dweirs door sijn wijsheyt valt.

Brief 9. — Zelfde afbeeldsel als op brief 6. — Gedrukt bij Fr. en Dom. vander Ween, in de Veltstraete, in den Gulden Bybel. 1729.

SOT

IK WIL WEL DESEN AVONT MAER GECK ZYN.
Die wel kan syn party' spelen van rechte Sotten,
Met desen en is niet voorseker veel te spotten,
Want hy op synen tydt syn sotte perten laet,
Daerom let hier op my hoe myn Sot-spelen gaet.

Brief 10. — Zelfde afbeeldsel als op brief 6. — Fragment (zonder naam van drukker).

SOT

WAT SALT MET DEN GECK AL WEER WESEN
Geef my den Sot-caproen, en dat eenieder oordeel
Hoe dat hy my dan gaet, en geve oock het voordeel,
Te seggen wat ick wil, sonder iet te misdoen,
Soo sal myn sottigheyt dan gaen noch met fatsoen.

Brief 11. — Fragment. De zot ontbreekt. De overige figuren zijn dezelfde als op brief 6. Gedrukt bij Fr. en Dom. vander Ween, in de Veltstraete. 1731.

Brief 12. — Zelfde afbeeldsel als op brief 6. — Gedrukt bij Pieter de Goesin, in de Veldstraete.

SOT

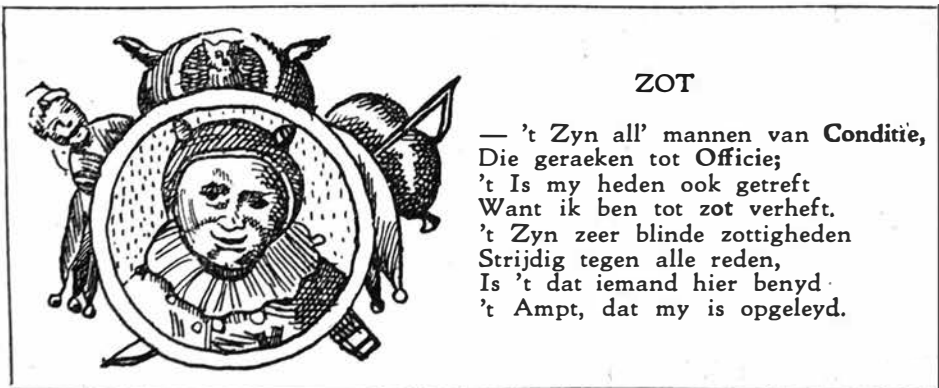
Sotten doen wel wyze daeden,
Maer die altyd sotheyd doen,
Door hun sotheyd hun wel schaeden,
Door 't betaelen van 't fatsoen.

Brief 13. — Zelfde afbeeldsel als op brief 6. — Gedrukt bij Jan Meyer, geswooren Stadts-Drucker, op d'Hoog-poorte in 't gekroont Sweirdt.

SOT

Een sot sonder verstant, is 't allen kant onschuldig,
Treedt hy op iemants teen, men lyd'et al geduldig,
Maer ik die hier ben Sot, en speel met Sotten-spel,
Heb ook wysheyd van doen, op dat ik 't doen al wel.

Brief 14. — Nieuw afbeeldsel. — Gedrukt bij Judocus Begyn Stadts-Drucker, aen d'Appel-Brugge, in den Engel.

Brief 15. — Zelfde afbeeldsel als op brief 6, doch iets kleiner. Zonder naam van drukker of jaartal en in de Fransche taal.

LE FOL

Quand le roi commence à boire,
Si quelqu'un ne disoit mot,
Sa face sera plus noir
Que le cul de notre pot.

Zie afbeeldsel op brief 18.

Brief 16. — Nieuw afbeeldsel. — Gedrukt bij L. Van Paemel, Boekdrukker, op den Brabantdam, in oker en Cadium-Oranje (1817-1845).

DEN ZOT

Om zot te zyn met goed fatsoen,
Heeft men wysheyd van doen,
Doch men mag een klugte slaen,
Als het met manier kan gaen,
Want als m' is bij een vergaerd,
Elk zijn meeste wysheyd spaert.

Brief 17. — Zelfde afbeeldsel als op brief 16. — Als tekst de vier eerste regelen, id.

Brief 18. — Nieuw afbeeldsel. — Gedrukt bij Ad. Vander Meersch, aen de Appelbrug. (1842-1867).

ZOT

Wys te zyn en zot te schynen,
Doet al menigmaal verdwynen
En verkeerren in gestreel
Groote twisten en krakeel.

Brief 19. — Komende uit de Turnhoutsche drukkerij van P. J. Brepols.

DEN ZOT

Wil op 't woord des konings drinken,
Want, die mist op zyn gebod,
Zal ik wel zoo zwart doen blinken,
Als het gat van dezen pot.

Fransche tekst zooals op brief 15.

Al de figuren zitten te paard en zijn gekleurd in karmijn, blauw, hemelsblauw, ultra marin en geel.

Buiten deze **koningbrieven** zijn er te Gent nog veel anderen verschenen, waarvan geen enkel exemplaar meer bestaat.

In de *Gazette van Gent* van 1716 staat de volgende annonce van den drukker *Augustin Graet* :

Nieuwen Coninckbrief seer curieus met aerdeghe en Vermaeckelijke rijmkens, tot vermaek van alle liefhebbers. Prijs: eenen stuyver.

Bernard Poelman drukte in 1786 zoo als blijkt uit zijn rekeningen, 6000 **koningbrieven**.

Het is niet aan te nemen dat alleen de drukkers die wij vermeld hebben, **koningbrieven** hebben gedrukt, want de Gentsche drukkers zijn altijd zeer talrijk geweest: van af den eerste *Armand De Keysere* (1483) tot aan *Ad. Vandermeersch* (1867) tellen wij er 173.

De **koningbrieven** waren bij het volk, nl. de werklieden zeker niet populair. Vanaf het oogenblik dat ze verschenen tot zoo lang ze gebruikt werden, was de overgrootste meerderheid ongeleerd. Mareska⁽⁴⁾ bewijst dat er in 1845 op 1000 fabriekwerkers slechts 45 waren die konden lezen en schrijven. Wat moet het dan vroeger geweest zijn?

De **koningbrieven** waren bestemd voor de burgerij, en gezien er op die brieven minstens zestien afbeeldsels stonden, waren zij van belang in groote gezelschappen en vereenigingen, namelijk in taveernen, herbergen en andere plaatsen van bijeenkomst.

De Gentenaren vermaakten zich het best, en nu nog, met spelen waarin ze luidruchtig konden te werk gaan, en hoe luidruchtiger, hoe hooger de vroolijkheid steeg, die, eenmaal ten top geklommen, veelal aanleiding gaf tot baldadigheden, die moesten beteugeld worden. Dit is van vroegs af het geval geweest. Niet alleen op de Karnavaldagen, maar ook op **Nieuwjaardag**, **Dertienavond**, en **Sint Pharahildedag**, **Onnoozelen kinderdag** en **Verzwoeren maandag** mocht men *verkeerd gaan* (zich verkleeden); telkens deze dagen aanbraken lieten de Schepenen hun vermanende stem hooren.

In 1545 zeggen ze ter gelegenheid van de a.s. Karnavaldagen :
« dat zoo wie verkeert ofte vermomd zal willen gaan, dat tselve geschiede zonder stocken, messen oft andere wapenen te draghene, maer paysivelec zonder eenighe vylonye te doene, tsij met werpen van **doode catten**, oft andere pryen, **vuyle dweylen**, **moore** ofte eeneghe andere

(4) J. Mareska en J. Heyman. Enquête sur le travail et la condition physique des ouvriers employés dans les manufactures de coton à Gand.

vuylichede, up dies hooghelic ghecorrigeert te werdene jn exemple van anderen.⁽⁵⁾ »

Dit voorgebod werd verscheidene jaren herhaald. 't Is moeilijk aan te nemen dat groote of verstandige menschen vermaak zouden gevonden hebben in dergelijke straatschenderijen; we zullen ze dus maar op rekening stellen onzer straatkapoenen als gevolg van een verkeerd aangewenden levenslust of levenskracht.

Het voorgebod van 1561 betreft nu niet onze straatjongens, maar wel degenen die **Dertienavond** vieren: « *Interdiceerende voorts eenen yghelicken eeneghe ongheregelthede te doene bij t'houden van conincfeesten in de tavernen ende herberghen ter veynsteren vute, nemaer deghone die begheeren blijdelic alzo te vergaederen, dat sij hemlieden paijselic houden, zonder eeneghe ongheregelthede ter veynsteren vute, ofte andersins achter straete te bedrijvene bij werpen van eeneghe zaken naer deghone vermompt gaende, al up de boete van 3 lb. par. te verbeurne bij elcken de contrarie doende, mitsgaders bij de weerden of weerdinnen zulcke ongemanierthede binnen huerlieder huuse admitteerende gelijke boete.* »

Het doen van alle soorten van straatschenderijen en andere plezieren van twijfelachtig vermaak moest wel diep in den Gentenaar geworteld zijn, want reeds in 1485 publiceerde men: *dat men niet meer conincfeesten houden zoude op de straete.* — Er kwam een oogenblik dat ras-echte Gentenaren vonden dat er geen oprechte leute kon zijn, waar vrouwen en wijn ontbraken, want op dat kapitel hebben zij een woord mee te spreken.

Zij zeggen: *zonder vrouwen en wijn kan niemand plezierig zijn; goede wijn doet jeugdig zijn; de wijn verblijdt God en de menschen, en tientallen andere gezegden meer.* Zie maar ook op de **koningbrieven** wat de medecijn over den wijn vertelt.

Over de vrouw zijn ze nooit uitgepraat.

Zijn zij haar genegen dan is zij *een perel, een beeld, een juweel, een engel*; ge moogt hen gelooven als ze zeggen: *man en wijf twee zielen in een lijf; waar de man is moet de vrouw zijn; een goede vrouw is een fortune weerd; een vrouwe van eere moet men eeren; waar geen wind, geen wijn of vrouw en is, ook geen tempeest of vreugde is, enz.*

Maar zijn zij op de vrouw gebeten, dan is zij *een hekse, ne slets, een slangevel, een dwaze geite*; de rest zullen wij liefst verzwijgen. En dan zegt de vrouwenhater: *de beste vrouw en deugt niet; die zijn goede dagen beu is moet maar een vrouwe nemen; gelukkig de man die*

(5) Rec. CC. 17°. Stadsarchief.

de vrouwe missen kan; een vrouwe zonder slagen is een soepe zonder zout; katten en wijven moeten thuisblijven.

Hier houden wij op, want we zouden nog eenige bladzijden met dergelijke schimpscheuten kunnen volschrijven tot groote ergernis van degenen, die voor de vrouw betere en minnelijker gevoelens hebben, die wij volkomen deelen. Moest men echter deze vrouwenhaters eens ernstig op de vingers tikken, ze zouden zich verontschuldigen door te zeggen : onzer voorouders hebben het ons voorgedaan en voorgeleerd.

Menschen die vrouwen niet konden luchten zijn er altijd geweest, maar ze schenen ons vroeger toch niet zoo krenkend.

Reeds in de 17e eeuw staat er gedrukt :

*Eén vrouwe is een menaige,
Twee vrouwen is een clappaige,
Drie vrouwen is een eyermerct,
Vier vrouwen is een jaermerct,
Vijf vrouwen is een heer (leger),
Tegen zes vrouwen en is gheen gheweer,
Zeven vrouwen en zyn niet te blusschen,
Want sy zijn eenen duyvel op een cussen.*

De vier eerste regels vindt men reeds geboekt in 1485.

Aangezien men dus zonder wijn en vrouwen geen plezier kon maken, moest er een middel gevonden worden om de vrouwen aan het feest van **Dertienavond** te laten deelnemen. Men vond dit middel rond de helft der 18^e eeuw.

Er werd nog altijd gegeten en gedronken doch met maat, ten minste bij het volk; thee en koffie vervingen daar den wijn der begoede standen; de boonkoek werd door een ander gebak vervangen en om het genoeg te hebben zoo lang mogelijk bij elkander te blijven, nam men zijn toevlucht tot vertellingen en het zingen van liederen om soms met een goeden flikker te eindigen. Dit alles gebeurde bij het gezellig licht der huislamp. Waar men een weinig decorum aan het feest wilde geven, gebeurde zulks bij het licht der **driekoningkaarsen**, kaarsen met drie pitten.

Hier volgt een beschrijving van een **Dertienavondfeest**, dat plaats greep in 1845 te Meulestede, een bij uitstek oude volkswijk. Zij is in echt Gentschen verteltrant opgesteld, dat is, met veel en allerlei détails, meest allen overbodig, maar die de gave hebben de aandacht steeds geboeid te houden. Het zou scha-

delijk zijn er een woord of een zin uit weg te laten; alles is er van belang voor de gewoonten en zeden en taal van het volk uit het aangehaalde tijdstip; wij hebben alleen den spelvorm wat gewijzigd. Luister :

Daags vóór **Driekoningendag**, zoodra de avond begon te vallen, zat **Lieven** reeds in de **Ster**. Deze jongeling was de zoon van een der meest begoede burgers van Meulestede, en was nauwelijks twintig jaar; hij had zwart blinkend haar met vonkelende oogen tusschen lange wimpers. De jongen had een goede inborst, alhoewel er schier altijd een spotlach op zijn lippen zweefde; hij was wel niet hooggeleerd, maar hij bezat een gezond verstand. Hoe die jongeling vermaak vond in den omgang met bejaarde menschen kon vreemd voorkomen en dit kon **Lieven** zichzelf niet goed uitleggen, nochtans was hij gaarne op feesten en bijeenkomsten.

De bazin uit de **Ster** was een vrouw van rond de vijftig jaar, die gelijk al de oude lieden aan de oude mode houdt, en was altijd gezond en tevreden, alhoewel een weinig doof. **Lieven** liet haar dan maar over en weer loopen om alles klaar te maken tegen dat het volk zou aankomen.

Daar zijn ze. **Baas Lampe** met zijn sneeuw witte katoenen muts, een olijfkleurig vest, geel ondervest met ribbekens, korte pannen broek, wit en blauw gespekelde kousen en platte schoenen met groote zilveren gespen. **Vanden Heuvel** was in zijn vriezen jas geduffeld en **Van Heel**, van als hij binnenkwam, klopte op zijne zilveren snuifdoos en bood zijne geburen een snuifken aan. Eindelijk kwamen de vrouwen in troepjes van twee, drie en vier al klappende binnen.

De lezer moet weten dat **Dertienavond** door de meiskens niet gevierd wordt; de huisvrouwen alleen worden tot het feest toegelaten, zoodat behalve **Lieven** en nog twee à drie andere jonge lieden, er in de **Ster** anders niet waren dan bazen⁽⁶⁾ en bazinnen. De mannen maakten voor deze laatsten plaats rond de stoof en gingen zich nevens den breeden schouw mantel aan de tafel zetten.

Als het getal wat vollediger begon te worden, ging men aan 't pijkenzot jagen; al wie pijkenzot ophaalde moest eenen cent geven en de daarvan voortkomende som werd besteed om de vrouwen met een druppel munte of anijs te trakteren. Alzoo

(6) Kleine baas, die voor eigen rekening of met een paar knechten werkt; een groote baas is iemand die met veel knechten werkt.

kwam er allengs meer gisting in de gemoederen en de vrouwen, die zich min of meer aan het spel hadden neergezet, begonnen de vroolijkste te worden. Eene zullen wij vooral doen kennen, omdat zij een der hoofdpersonages zal zijn; 't was een vrouw van vijf en zestig jaar, geestvol en verzettelijk als eene van driemaal zeven, alhoewel eenigszins zwaarlijvig. Moeder **Spilman**, zoo was haar naam, gelijk hare gezellinnen deed eer aan den anijs en hoe later het werd hoe meer de vreugde toenam. Het sloeg acht uur. **Lieven** en de andere jongelingen verlangden meer beweging in het spel te brengen. **Lieven** sprong recht en met zijn glas op tafel kloppende deed een algemeene stilte ontstaan. — « Geburen, » zei hij, « 't is **Dertienavond**, en 't wordt tijd dat wij een koning kiezen; « 't Is waar, 't is waar » riep men ten allen kant; « rap kloefen en schoenen uit en den koning getrokken. » — Tafels en banken werden geruimd; mannen en vrouwen ontdeden zich van hunne schoeisels waarvan er zes paren in het midden der kamer opeengestapeld werden. Hand in hand schaarden zij zich in eenen wijden kring; eerst begon men met gepaste treden er rond te trappelen terwijl de jonge lieden het lied van den avond aanhieven, hetwelk de ouderen met gebroken stemmen medezongen.

*« Koning, koning zal hij zijn
Die den toren vallen doet;
Deze krijgt den eerewijn,
Koning ja wordt hy begroet. »*

En terwijl het refrein :

*« Koning, Sire, Majesteit
Zeg, als gij eens koning zijt,
Zult gij in uw staten
Ons, uw volk, nog zingen laten? »*

met luider stemme gezongen en herhaald werd, slingerde men in vollen galop rond het schoenentorentje. De vrouwen trokken en snokten om er één der mannen tegen te duwen; eens dachten ze dat zij **Lieven** koning gemaakt hadden; moeder van **Heel** trok hem recht op den stapel aan, maar de jongeling schoot plots op, sprong over den stapel zonder hem aan te raken en huppelde voort. Dan hadden zij 't op baas **Lampe** gemunt. De man, ziende hoe het met **Lieven** gelukt was, wilde hetzelfde doen, maar hij mislukte en de stapel viel onder hevig gejuich neer : « **Leve**

koning Lampe », werd honderdmaal herhaald, terwijl de vrouwen hem bij armen en kleederen namen en hem naar den zetel geleidden, die aan het hoofd der lange tafel geplaatst was. **Lampe** zette zich neder, schoof zijn witte muts van over zijn voorhoofd, en terwijl hij zijn zweet afvaagde, zegde hij schuddebollend : « Moederkens, moederkens, g'hebt mij vaste gehad vandage ! »

Intusschen had iedereen rond de tafel plaats genomen; een zetel bleef nog aan de rechterzijde van **Lampe** ledig. **Lieven** vroeg nu den koning, wie hij voor koninginne verkoos. « **Moeder Spilman** », antwoordde **Lampe** zonder aarzelen. Twee vrouwen namen **moeder Spilman** bij den arm en gingen haar in den zetel naast **Lampe** zetten. De waardin kwam dan met hare beste schenkteljaar, waarop twee roomers Rijnschen wijn stonden die zij den koning en de koninginne aanbood, terwijl heel het gezelschap herhaalde :

« *Koning, koning zal hij zijn*
Die, enz. »

terwijl baas **Lampe** en **moeder Spilman** eens tikten en op de gezondheid dronken der Meulesteedsche burgers.

« Waarmede trakteert de koning ? », vroeg **Lieven**. « Met eenen natten potting » antwoordde baas **Lampe**. — « En de koningin ? ». « Met vijf dozijnen geboterde korentekoecken », zei vrouw **Spilman**, en nieuwe bravo's weergalmden door de ruime kamer !

Terwijl men dit alles aan het bereiden was, kwam de speelman met zijne viool binnen. « Ha ! ha ! riep **Lieven** », waarom niet vroeger gekomen ? » — Maar de speelman lachte eens, stelde zijn viool en onmiddellijk zag men hoofden, armen en beenen bewegen.

Koning en koningin openden den dans met een fikschen avant-deux. **Lampe**, die in zijnen tijd een meester in het dansen was geweest, deed de omstaanders meer dan eenen zwierigen kruissprong bewonderen.

Daarna hoorde men beurtelings *la poule, scène anglaise, la pastourelle* roepen en heel het kadrielje kruiste en kronkelde met gepaste sprongen dooreen.

« *Au Galop !* » riep de speelman, terwijl hij tevens begon te spelen :

« *Koning, koning zal hij zijn*
Die, enz. »

dat door al de aanwezigen gezongen werd.

En dan zette men zich een oogenblik te rusten totdat de waardin riep : « Alles is klaar ! » en de porseleinen potjes en schaal-kens met gouden rangen werden op de tafel gezet. De meid plaatste de geboterde koeken in drie tinnen schotels op de tafel, en toen de bazin met den theeketel rondging, zag men menige lip samentrekken en vele handen vergenoegd in malkander wrijven.

Er werd eerst eene « gezondheid » aan **baas Lampe** en **moeder Spilman** opgedragen, die er met een « wel moge 't u smaken » op antwoordden.

En toen de koeken op waren, zei **baas Lampe** tot zijn geboor **Vanden Heuvel** : « 't Is nu **dertienavond** en het en steekt op geen uur, vertel eens iets, gij hebt het ons toch **Zondagavond** beloofd; ge moet uw woord houden. »

« Ik zal het houden » zei **Vanden Heuvel**, « op voorwaarde dat de vrouwen niet benauwd zijn, want 't is van een **weerwolf**. » « Begin maar, begin maar », riep men ten allen kant. **Lieven** had zich in een hoek gezet, beet in zijnen zakdoek en dierf geen oog naar den verteller richten.

Vanden Heuvel stond op, knoopte en ontknoopte zijne jas, verschoof zijnen stoel, kuchte drie keeren en begon⁽⁷⁾.

Er liep te **Evergem**, langs den kant van **Wippelgem**, de **Goeijinge** en den **Effink**, een **weerwolf** die bijna alle nachten zijn poetsen speelde. Vele menschen van daar in de ronde hadden hem gezien, zelfs waren er die hem hadden moeten dragen, want gij weet, als u een **weerwolf** tegenkomt, dat hij dikwijls zijne voorste pooten op uwe schouders legt, en dat gij hem alzoo moet voortsleepen zoo ver als 't hem belijft. De een zei 't is den deze, de andere zei 't is de **gindsche**, maar niemand kon voorzeker zeggen, wie hij was. Ja maar dat zijn geen fabels of vertelsels, die ik u verhaal, en de helft van **Evergem** zou dat kunnen getuigen. Nu valt het zooveel niet meer voor dat men dat ziet, maar dat komt omdat zij aan de studenten tegenwoordig eerst het goed leeren, eer dat zij een kwaad beginnen. Maar eertijds al die latijn kon, wist al de zwarte konst, en er waren er veel die daar een slecht gebruik van maakten. Nu, dat is goed, de **weerwolf** liep daar, en er was bijkans geen mensch meer die 's avonds naar zijn huis dorst gaan, of zij moesten met twee zijn; want, tegen twee is een **weerwolf** overmand, en dan zal hij er niet licht aan roeren.

(7) Daar deze vertelling in den Vlaamschen Vertelselchat niet voorkomt, meenen wij haar hier een plaats te mogen geven.

Er waren er verscheidene, die er op gewaakt hadden om hem te schieten met een geweer dat met zout geladen was. Als men hem daarmee kan treffen, blijft hij liggen, en is hij gedwongen zich bekend te maken; zoo dat gij hem daarvan kunt verlossen, als ge wilt. Maar 't was gelijk of dat hij het geroken hadde, alle keeren dat zij er op uittrokken kwam hij niet te voorschijn. Geheel de parochie van Evergem liep daar nu vol van, en mijn deken bleef daar loopen. Ja maar, op een zekeren keer was 't spinningavond bij Steven Leeman, gij weet wel, dien boer die zoolang als hij geleefd heeft, alzoo een grooten kiebek heeft blijven dragen en die alle vrijdagen naar Gent kwam gereden. Nu al 't jong volk van uit de gebuurte trok daar naar toe; want dan was er een stuiver te winnen voor de menschen en er was meer plezier dan tegenwoordig. Gij weet genoeg wat een spinningavond is⁽⁸⁾, het is niet noodig dat uiteen te doen. Ieder vrouwmensch moet immers eerste eene klosse spinnen, die door de jonge lieden wordt afgehaspt, en daar achter begint de leute. Er wordt gezongen, geklongen, gelachen, verteld en verhaald, de weerwolf werd ook dikwijls genoemd. Onder anderen was er daar een meiske dat Trine heette en op eene hofstede diende; zij vrijde met een paardenknecht en deze heete Naes, een eerste om met de paarden te rijden en anders een geheel knappe kerel. Als het wat later werd brandde men genever met suiker; toen de pot aan 't koken was blaasde men de lamp uit en met eenen sulferstek stak men den spiritus in brand. Oh! dat is aardig om zien, vrienden, dat is eene blauwe vlam, die danst en kaatst en slingert gelijk de weerlicht; allen die in huis waren hadden een aangezicht op gelijk of zij uit de hel kwamen; er was niet een vrouwmensch die niet benauwd was, nog te meer als er een begon te roepen dat de weerwolf daar was, toen drongen zij al te zamen in den hoek en klesten zich aan malkaar vast zonder te durven den mond opendoen.

Naes had niet gaarne dat men van den weerwolf sprak en hij haastte zich de lampe weer aan te steken, om ze gerust te stellen. Men zette zich dan aan het drinken en 't was feest gelijk van te voren. Op zulke avonden moet het ten minste middernacht zijn eer men spreekt van naar huis te gaan. Maar van

(8) Op een spinningavond kwamen de jonge meisjes uit de buurt in de groote eetkamer van den een of anderen pachter bijeen, om samen te zitten spinnen, liederen te zingen en sprookjes te vertellen. Op zulke bijeenkomsten werden ook de vrijers toegelaten.

zoohaast het elf uur begon te worden had Naes geen geduren meer in. Hij kon niet meer lachen of klappen, hij begon zich op zijnen stoel te keeren en te wenden, en van tijd tot tijd liet hij een grooten zucht. Trine die nevens hem zat verstond zich daar niet aan, dat was van zijn gewoonte niet, hij die altijd 't katje van de bane was.

« Maar Naes », vroeg zij haren vent, « wat hebt gij dan ? » — « Ik ben onpasselijk », gaf hij voor antwoord, « willen wij naar huis gaan ? » — « Waarom zouden wij naar huis gaan als heel de wereld nog blijft ? Komt het op zooveel tijds aan ? » — « Ha, 't is gelijk, Trine », zeide hij, « maar ik ben niet wel, ik ga naar huis; wilt gij nog wat blijven het mishandt niet, maar de weerwolf ? » — « Bah, 'k zal meegaan met Siska en haren broeder tot aan ons hekken en daar ben ik niet meer verlegen » — « Hewel goed, maar indien hij u op het hof tegenkomt weet gij wat gij moet doen ? Zie, neem dit plaket en knoop het in uw neusdoek en werp het hem, dan zal hij u gerust laten en zijne razernij op den neusdoek uitwerken. Zult gij het doen alzo ? » — « Ja, Naes. » — Hij wenschte haar den goeden avond en vertrok. Men vroeg haar waarom hij wegging, zij antwoordde dat hij onpasselijk was en er werd verder niet meer over gesproken.

Doch Trine had van heel den avond geen vermaak meer in; reeds speet het haar dat zij gebleven was; er was in eene keer gelijk iets over haar hoofd gevallen, dat haar droefgeestig maakte zonder dat zij wist wat het was. Ook was zij blijde als de spinningavond een einde nam. Zij ging met Siska en haren broeder Koben tot aan haar hekken. Koben vroeg haar of hij wat wilde blijven staan tot dat zij aan de deur zou geweest zijn, maar zij antwoordde dat het niet noodig was, dat zij op haar hof niet bevreesd moest zijn. Dat hof was zeer lang; van aan het hekken tot halfwege van het huis was er een dreve met kerse-laren en daar ten einde stond het ovenkot.

Trine, van gelijk als zij in de dreve was, werd banger dan zij het zelve gedacht had; alras was de neusdoek, met het plaket ingeknoopt uitgetrokken; geene drie stappen kon zij doen zonder om te kijken; ieder keer dat zij een blad hoorde verroeren stond haar bloed stil en werd zij koud gelijk ijs. Maar als zij nu op het einde der dreve komt, springt er op eens een beest van achter het ovenkot, een beeste met twee oogen in haren kop gelijk twee lanteerens en met eene muil waar 't schuim een vuiste

dik opstond. Trine stond daar stijf als een stok, ge kunt denken hoe zij verschrikte, maar toch nog had zij het verstand van haren neusdoek naar den weerwolf te werpen. Hij begint mij daarin te klauwen, te bijten en te brieschen dat het verschrikkelijk was. Trine kwam te binst gelijk weder een beetje bij haar zelve, zij vlucht naar huis toe, zij slaat met alle twee haar vuisten op de deur en zij valt slagelings op het plankier omverre. De boer komt geloopten : « Wat is er, wat is er ? » Hij draagt ze in huis, wascht ze met azijn en als zij ter sprake komt : « De weerwolf, de weerwolf, help mij... » is al wat ze zeggen kan. Dan eerst verstond de boer wat er gaande was; hij neemt zijn geweer van de schouwe en steekt zijn hoofd buiten de deur en ziet hem gelijk nen brieschenden leeuw het hof afstormen. Hem achtervolgen zou hij voor heel zijn hof niet gedaan hebben, want zijn geweer was maar geladen met lood en dat botst er af gelijk hagelsteen op de pannen, en past dan op, want dan zou hij u verscheuren.

Terwijl Vanden Heuvel aldus zijn verhaal begon, zaten bazen en bazinnen te luisteren gelijk vinken. Lieven en zijne jongere medemakkers hadden zich op het tegenovergestelde einde der tafel geplaatst en de groote koperen voetlamp met den rug naar hen gekeerd, zoo dat zij in de halfduistere schaduw met meer gemak de lachende samentrekkingen hunner lippen konden bedwingen, zonder de anderen kwaad te maken.

Als Vanden Heuvel op de een of andere omstandigheid zijner vertelling aandrong, en dan de vrouwen zoo eens steelsgewijze over den schouder naar de deur omzagen en nader de tafel schoven, stootten de jongelingen hunne knieën tegen elkaar en knauwden aan hunne vingers. Ondertusschen ging de verteller voort :

's Anderendaags was het een geruchte, geheel de gemeente door, gij kunt dat afmeten. Elkeen stak 't hoofd te gader : Maar wie zou dat zijn, wie mag dat zijn ? Door dat danig sputten en delven begon men eindelijk kwaad vermoeden te krijgen op Naes. De vrouwen die geene rust hebben vooraleer zij het geheim, daar zij gierig naar zijn, ontdekken, zamelden verscheidene omstandigheden op, knoopten die aaneen en maakten daaruit met zekerheid op, dat Naes, en niemand anders dan Naes, de weerwolf was. Op spinningavond was hij alleene vóór den tijd naar huis gegaan; Trine had uit haren mond laten komen 't gene Naes haar gezeid had; vroeger had hij nooit

willen meegaan om den **weerwolf** op te waken; ja, 't was zeker, **Naes** was de **weerwolf**. Eerst blaasden de wijven zich dat op een zwijgen in het oor; maar gij weet dat de vrouwen kunnen zwijgen zoolang zij geene menschen vinden om tegen te klappen, zoodat overall even gauw de mare liep dat de **weerwolf** gekend was. Alleenlijk tegen **Naes** zelve dorst er niemand van spreken of eenen adem van laten. Twee personen waren er nog die aan 't gerucht geen geloof gaven, de meester van **Naes** en **Trine**. Wat men aan den boer ook zeide en bewees, hij antwoordde dat dit alles valsch was en dat het later zou uitgekomen hebben.

Zijn knecht was daarvoren veel te braaf, eenen die zoo oppaste had hij nooit op zijn hof niet gehad, en met een woord, 't waren al leugens en afjongstigheid. **Trine** ook geloofde het niet. **Naes** de **weerwolf** zijn? Hij dien zij zoo gern zag; neen, 't was onmogelijk.

Als men haar de eerste maal daarvan sprak, begon zij luidkeels te weenen, meer uit gramschap om dat men haren vent beschuldigde dan wel uit droefheid, als ware hij plichtig geweest. Zij geloofde het niet, maar toch werd zij ongelukkig. Deze enkele gedachte dat **Naes** een **weerwolf** zou zijn, deed haar sidderen en liet haar geen oogenblik rust.

Wat zij deed of niet dat kon zij uit haar hoofd niet drijven; er was gelijk iemand in haar herte die haar tegen haren dank overtuigen wilde dat het schrikkelijk gezeg der menschen de zuivere waarheid was. Eindelijk twijfelde zij ook en nog beemde zij hem.

Dan had het meiske meer pijnen dan een mensch beschrijven kan; in dien staat kon zij niet blijven, zij wilde geheel de waarheid weten. Wat doet zij? Zij gaat op eenen Vrijdag naar **Gent** en zonder aan iemand iets te zeggen, gaat zij recht bij eenen geheel hooggeleerden man, die alsdan in de stad woonde en zij legt hem geheel de zake voor oogen. Toen de man haar gehoord en ondervraagd heeft, zegt hij dat hij haar een onfeilbaar middel zal geven om te weten of **Naes** waarlijk den **weerwolf** was. Hij trekt daar in een groote zwarte kas een schof open, en hij haalt er een klein wit fleschken uit waar een gele drank in was. — « Zie, » zegt hij, « tracht daarvan een druppelken in zijn eten of drinken te doen en let wel op; indien hij de **weerwolf** is, zult gij, zoo haast hij den mond er aan steekt, een klein zwart pleksken zien komen te midden op zijne onderste lip, en een heel kwartier zal het er op blijven; als hij het niet is, dan zal er

aan hem hoegenaamd niets te zien zijn. Ziet gij dat hij plichtig is, kom dan met zijn meester weder bij mij, wij zullen maken hem te verlossen. »

Zij komt daar mede naar huis; onder den weg bezag zij duizendmaal dat wonderbaar fleschken, dat haar zeggen moet of Naes de weerwolf is of niet en als zij het bezag, kreeg zij gelijk iederen keer een nieuwen moed; doch zij sprak er niemand van, zij wilde alleen haren vents onschuld bewijzen, of als zij..., maar verder dorst zij niet peizen, want de tranen kwamen in haar oogen en haren krop was vol.

's Zondags binst de verspers bleef zij met den kleinen koewachter 't huis wachten en gemeenlijk kwam Naes haar gezelschap houden. 't Was dan dat zij geschikt had hem op de proef te stellen.

Van zoohaast het volk naar de kerk was, had zij geen rust meer; zij stond aan de deur de dreve te kijken of hij nog niet kwam. Daar, 't hekken gaat open; Naes is daar. Gelijk zij hem ziet, neen hij is geen weerwolf, roept zij zich opschietende, en ze begint gelijk heel te herleven.

« Dag, Trine, hoe is 't ? » — « Goed, Naes, op zijn zondags, kom binnen. » Naes zette zich bij den haard en deed het vuur wat aangaan, want hij wist dat Trine koffie zou gekookt hebben. En 't was waar ook. Trine liep in 't achterhuis met de kan om versch koffiemeel in den alambiek te doen; daar ook liet zij met een bevende hand een druppel uit het fleschken er op vallen en kwam haastig binnen, hare ontroering zoo wel mogelijk verbergende.

Als de koffie klaar was, zette zij Jantje den koewachter op 't klein tafelke in den hoek eenen grooten spoelkom voor, en hem eenen kluit suiker in de hand stekende, « Daar, jongen, » zei ze, « maar pas op van het aan de boerin niet te zeggen, want zij zou wel meenen dat wij achter haren rug kermis houden, zult ge ? » Trine deed dit met een dubbel opzet, want de boer had gezegd dat Naes zijnen voet op het hof niet meer mocht zetten. « Zij gerust, Trine, » antwoordde 't koewachterken, « Jantje is zoo zot niet als zijn mutse staat, ik weet wel hoe laat het is » en Trine ging zich rechtover Naes aan de groote tafel in 't midden der keuken plaatsen. Zij schonk in, maar was zoodanig bedwelmde, dat zij meer dan de helft nevens de kommen goot. Maar de jongeling nam daar geen acht op.

« Toe Naes », zei ze daarop, hare stem zooveel kloekheid als

zij kon bijzettende, « op de gezondheid van ons gierig wijf, wij mogen ook wel eens Zondagkoffie drinken, als wij een heele week geslaafd hebben. » Naes die wist dat het uit genegenheid voor hem was, dat zij de bevelen haars meesters te buiten ging, glimlachte en liet zich geen twee keeren krijten. Als hij de drinkkom aan zijnen mond zette, zag Trine hem sterlings in het gezicht, hare handen kraakten te zamen en 't koud zweet rolde van haar voorhoofd. Hij zette zijn kom neder; Trine tuimelde van haren stoel. Naes was de weerwolf. De ellendige jongeling, die zonder het te weten, het bewijsteeken zijns ongeluks op de lippen droeg, liep in eens het huis uit en het hof af, was het de schrik die hem zoodanig bevangen had om hem aldus ter vlucht te jagen, of wel had hij achterdenken dat Trine iets aan hem ontdekt had, dit kan ik niet zeggen, en 't kan alle twee waar zijn, want die menschen zijn juist gelijk aldegenen, die een schelmstuk begaan hebben; dikwijls meenen zij dat er op hun voorhoofd geschreven staat welken worm zij in het herte dragen.

Jantje had beter zijn bewustzijn behouden, het dopte eenen doek in den azijn en hield hem onder haren neus terwijl het niet ophield van roepen. « Trine, Trine, ge zijt niet dood, nietwaar? » Zij schoot eindelijk uit hare bezwijming op, en hare oogen verwilderd ronddraaiende, vroeg zij met eene flauwe stem: « Waar is Naes? » « Hij is doorgelopen van schuwte » zei Jantje lachend, omdat Trine weer in 't leven gekomen was, « hij meende zeker dat gij gingt sterven. » Trine stond op, maar zij was zoo zwak dat zij zich op eenen stoel moest nederzetten en zij begon te weenen. « Ge zult er niet van spreken, nietwaar, Jantje, als 't volk thuis komt? » « Neen ik, Trine, want ge zoudt gij dan mijn hemde niet meer willen wasschen en mijne kousen stoppen; Jantje zal zwijgen Trine, maar wees algauw genezen, en krijsch alzo niet, want ik zou ook moeten krijschen, als ik u daar alzo zie zitten ». « Goed, jongen lief, als gij zwijgen wilt zal ik u Vrijdag eenen schoonen halsdoek van Gent meebrengen voor uwen koek. »

Dan hoorde Trine *Ave Maria* kleppen op de kerk, zij vouwde de handen te zamen en las een gebed voor haren ongelukkigen Naes. Zij waschte haar beschreid aangezicht af en schikte alles ten beste op, ten einde men niets van 't gebeurde bemerkte zou hebben. Als het volk van de kerk kwam, maakte zij alle gesprek te vermijden en liep zoo haast zij de kans open vond naar den boer bij wien Naes woonde. In dezen alleen had zij vertrouwen,

omdat hij alleen haren vent tegen de algemeene verwijtingen verdedigd had. Zij vond hem alleen te huis; dienstboden en kinderen waren uitgegaan, de vrouw was bij de gebuurvrouwen gaan klappen. De boer volgens zijne gewoonte wachtte 't huis, want 's Zondags ging hij nooit in een herberg, tenzij na de vroegmisse, dat hij dan al staande een druppelken dronk. Zij verhaalde hem heel het geval en alles was zoo klaar dat er niet meer aan te twijfelen viel of Naes de weerwolf was. En toch had hij medelijden met hem, want nooit had hij eenen knecht liever gezien. « Trine jong, » zei hij, « spreek er aan niemand van, 'k zal ik morgen bij den geleerde gaan en hem vragen wat er te doen staat. »

's Anderendaags al vroeg ging hij naar de stad en belde aan het huis, dat Trine hem had aangetoond. Hij werd binnengeleid in eene groote kamer en hij zat daar met zijn hoedjen in zijn handen op eenen stoel, waar hij bijkans niet dorst aanraken, want hij was met panne overtrokken. Als de heer van het huis binnenkwam zei de boer hem wie hij was. — « Ha goed, pachter, hewel, hoe is 't afgeloopen? » « Slecht, mijnheer, Naes is de weerwolf ». — « Zeker? » — « O ja, mijnheer, er kwam een zwarte plek op zijne lip. » — « Dan is er niet te twijfelen; weet gij wat er nu te doen staat? » « Gij zult hem morgen vroeg wegzenden ten minste vijf uren ver, en van zoohaast hij een tijdje weg is, zult gij uwen oven ontsteken. Dan zal ik komen het overige doen. Maar dat hij er niets van wete, anders is 't verloren moeite. »

De boer kwam daarmede naar huis. Eenige dagen te voren was er hem een polderpaard aanbevolen en hij had er geld voor geboden. Hij zei tegen Naes dat hij 's anderendaags 's morgens al vroeg naar den polder zou gaan om den koop toe te slaan en met 't paard naar huis te komen.

's Morgens kon Naes niet te vroeg weg zijn want hij had dat paard gezien, en 't stond hem zoodanig wel aan dat hij zijnen boer heel de week lastig gevallen had om het te koopen. Van zoohaast hij weg was ontstak de boer den oven, en met den klaren kwam de heer uit de stad, met een dijsselseeze het hof opgereden.

« Hoe lang is hij al weg? », vroeg deze, van gelijk hij uit het rijtuig gestapt was. — « Twee uren en half », antwoordde de boer. — « Zal hij onder wege niet blijven haperen? » — « Neen, daar moogt ge staat op maken, dat is van zijn gewoonte

niet. — « Als het zoo is dan zullen wij met een uur mogen beginnen, maak intusschen maar vuur dat de steenen springen. Wij zullen nu eens gaan zien waar zijn weerwolfsvel verborgen is. »

De heer ging alleen in des boers kamer en sloeg daar nen grooten boek open dat hij had meegebracht. Hij las daar een tijdje in en kwam dan weder buiten : « Pachter, » zei hij « zijn vel zit verborgen in het herte van een lindenboom die min dan honderd schreden van uw huis moet staan ». De boer sloeg zijn hand aan zijn voorhoofd en stond een poos te peinzen. — « Het kan elders niet zijn dan in den bramenhul, elders heb ik geene linden staan. » — Achter het huis, ten einde van den lochting, stond een kreupelboschken met eenige eikentronken. In 't midden stond een linde, waar eens de donder in gevallen was; sedert dan was het herte van dienen boom verrot en uitgehold, en was er anders van den stam niets blijven groeien dan het spek en de schors. Geheel dat boschken was verwilderd en met doornen doorgroeid en daarom droeg het den naam van **Bramenhul**. — De boer leidde den heer derwaarts. « Hier zit het in, » sprak deze, als hij aan de linde kwam, « luister nu, man, want nu zijn wij aan het moeilijkste der zaak. Denkt gij dat hij reeds drie uren ten minste van hier is ? » — « Ja, dat durf ik verzekeren. » — « Goed, dan kunnen wij aanstonds beginnen, maar wee aan ons als hij niet ver genoeg is. Zie, al wat wij aan dit vel doen zal hij in zijn lichaam gevoelen, werpen wij het in 't vuur, hij zal zelf branden, en komt hij op het hof eer het in asch verteerd is, ongelukkig zijn wij, want hij zal razende en dol zijn van pijn; maar kunnen wij de zaak voleinden eer hij aankomt, dan is hij verlost. Zie nu eens of alles klaar is en zet den ovenmuil open, want zoohaast wij het vel zullen aanraken, zal hij naar huis komen gelooopen gelijk of er moordenaars met messen achter hem zaten. » — De boer liep en kwam aanstonds zeggen dat alles bereid was; de heer stak dan met den riek in de linde en haalde het vel er uit, liep er mede naar den oven en wierp het in de vlammen. Er rees een stank uit gelijk van sulfer, die geheel de hofstede besmette. Al de omstanders beefden gelijk riet. Nog geen uur lag de huid in den oven of men hoorde iemand komen gelooopen, die hilde en tierde gelijk een wilde beest. De boer en al 't volk liep vluchtende weg, de heer ook beefde : hij wierp eenen blik in den oven en riep dan met luide stemme : « Blijft maar hier, er is niets meer dan asschen, alles is gedaan. » Naes

was juist op het hof getreden; hij huilde of schreeuwde niet meer, maar hij was bleek gelijk was en het zweet stroomde van zijn kaken af. Hij viel op zijne knieën en bedankte al weenende zijne verlossers; maar wat men hem vroeg of deed, nooit wilde hij het bekennen, waarom of hoe hij zich alzoo in 't ongeluk geworpen had.

Den volgenden nacht hoorde men op 't hof waar Naes gewoond had en op dat waar Trine woonde, eene stem treurig roepen : « Vaarwel »; men heeft Naes niet meer gezien.

Trine had den Zondag avond de koorts gekregen. Vijf dagen daarna zaten er op de voutkamer, waar haar bedde stond, eenige jonge dochters al snokkende eene kroon van papier te vlechten; op de tafel stond eene waskaars te branden en nevens het bed stond er eene doodkist.

Vanden Heuvel hield op met spreken. « Dat is toch verschrikkelijk », zeiden de vrouwen, en Lieven zijne kameraden een oogske stellende legde zijnen wijsvinger op de lip als wilde hij zeggen : niet te lachen, en hij riep aan Jan den speelman : « Ha, toe dan, veil nog ne keer », want hij zag wel dat indien de moeders in die treurige gesteltenis waren gebleven, het alras met den dertienavond zou gedaan geweest zijn. De speelman naar wiens zin het verhaal ook veel te lang geduurd had, liet zich niet pramen, maar riep aanstonds : en place, terwijl hij den boog zwierig over de snaren liet glijden.

Toch schenen de bazinnen niet heel haastig om zich in kadielje te plaatsen, maar Lieven greep ineens moeder Spilman bij den arm en terwijl hij ze van haren zetel trok, zeide hij tegen baas Lampe : « Koning, 'k zal ik nu eens met de koninginne dansen, hela, moeder Heel gij met vanden Heuvel voor vis-à-vis, rap. » 't Was gedaan, de weerwolf was vergeten; zij stonden allen te lachen dat zij schokten en waarachtig 't was een aardig zicht, zoo een struische moeder met een fikschen Cavalier, 't kontrast was groot.

De dans nam een einde en er zou al hier en daar eene bazin beginnen klappen hebben van naar huis te gaan, maar Lieven riep dat hij nog een stoop vooruitgaf en zijn voorbeeld werd door anderen gevolgd, zoo dat zij allen nog bleven.

Moeder van Heel zat Lieven te bezien en schuddebolde glimlachende. De jongeling bemerkte het. « Waarom lacht ge nu dan, vrouwe ? » — « Waarom dat ik lach ! ba, 'k zit ik te peinzen dat gij geheel geern plaisier hebt, maar dat gij er weinig voor

doet. In plaats van een liedje te zingen zijt gij goed om met ons den tsiel te houden. » — « Zingen », zei Lieven, hewel, ik zal zingen als ge allen meezingt. » — « Ha ja, meezingen, omdat wij anders niet kunnen dan liedjes van den ouden tijd, en ge zegt dat het geen schoone zijn. » — « Hewel wij zullen zingen van Pier Jan de Smed, gij kent dat allemaal en dat is Meulesteedsch. Alla, past op, de hand aan 't glas. »

Lieven stond recht om den zang te bestieren, even als ware hij een muziekmeester geweest en liet zijne schoone tenorstemme tusschen al die gebrokene stemmen doorklinken, gelijk de zang des nachtegaals tusschen het getsiep der musschen.

*Ik ben Pier Jan die altijd kloppen moet, pan, pan,
Die van aes 't haentje kraeit tot 's aevens laet
Aen 't ambyl staet, pan, pan.
Ter 'n es geen duvel neen, die men zoo
werken doet, pan, pan,
'T es altyd smedje klopt, 't es altyd smedje slaet,
pan, pan, pan pan.*

*Mêe en beroeste tang in d'hand, pan, pan,
En zwart gelyk 'nen ewwen moor, pan, pan,
Daer staede gy veur 't vier geplant, pan, pan,
Mêe dienen blaesbalg aen eûw oor, pan, pan, pan, pan.
En smeeën, kloppen, veilen, slaen, pan, pan,
Op messen, rieken, bylen, spa, pan, pan,
Waerachtig jae die stiel es net, pan, pan,
En zy gy tons Pier Jan de Smed, pan, pan, pan, pan.
Ik ben Pier Jan die altyd enz.*

*En da zes dagen achtereen, pan, pan,
'T es janverdeek een eeuwigheid, pan, pan,
Mêe 't schootvel op eû maeger been, pan, pan,
Passeer g'azoo eûw tyd, pan, pan, pan, pan.
Een haemerken van zes pond zwaer, pan, pan,
Dad es voor eûw amusement, pan, pan,
Ja slae gy tons de maete maer, pan, pan,
Nie waer Pier Jan dad es toch dzent, pan, pan, pan, pan.
Ik ben Pier Jan die altyd enz.*

En aes het eindlyk zondag word, pan, pan,
En da 'k een pinte pakken gae, pan, pan,
Want daerin blyf ik niet te kort, pan, pan,
En da'k mée 't glas de maete slae, pan, pan, pan, pan.
Ehwel het es tons al zoo slecht, pan, pan,
Ja, ja 't es tons ne geens al wat, pan, pan,
Wan geel de wereld roept en zegt, pan, pan,
Pier Jan es wederom al zat, pan, pan, pan, pan.
Ik ben Pier Jan die altyd enz.

En kom ik tons naer huys gegaen, pan, pan,
Mêe en klein stiksken in my lyf, pan, pan,
Ten es tons nog nie al gedaen, pan, pan,
Wan tons die ronkt en blekt my wyf, pan, pan, pan, pan.
Ja, ja een drooge kuste brood, pan, pan,
Dad es veur geel myne souper, pan, pan,
En 't wyf die zie van klêre rood, pan, pan,
Eh wel Pier Jan leef gy daer mée, pan, pan, pan, pan.
Ik ben Pier Jan die altyd enz.

Als Pier Jan de Smed geeëndigd was, waren de vrouwen niet tevreden vóór dat Lieven een liedjen alleen zong. De jongeling moest eindelijk aan haar verlangen voldoen en hij trok op :

Een roosken buigend onder 't dauwen dropje,
Bekroonde met zyn kelk de groene blaen,
Een kindje kwam en plukte 't geurig knopje,
En 't kleine wichtje sprak het roosken aen :
Gegroet, o schoone bloeme,
In uwen purperen bloos!

Bloei eeuwig voort, o roos!
Uw kelk mag niet verslensen,
Der bloemen allen koninginne,
Ja, zult gy zyn altoos!

Het roosken lief begon al gauw te treuren,
Zijn glans was weg, zyn luyster was vergaen,
Het kan zyn kwynend hoofd niet op meer beuren,
En 't kind sprak droef 't verslenste roosken aen :

*Waerom o schoone bloeme,
Waerom verwelkt uw krans?
Gy blonkt in eedlen glans,
Gy waert o lieve rooze,
Der bloemen allen koninginne,
En sterven zie 'k u thans!*

*Het kindje stond te weenen en bestaerde
Des rooskens kelk en zyn verwelkte blaen,
Die nederrolden saemgekrold op de aerde,
En 't roosken stervend sprak het kindjen aen :*

*Ik was die schoone bloem,
Die zoo verrukkend schynt,
Nu ziet gy hoe ze kwynt.
O kind, schoon als een engel,
Leer aen der bloemen koninginne
Hoe schoonheid snel verdwynt.*

Mannen en vrouwen konden hunne verwondering met woorden niet uitdrukken; alleenlijk bemerkte moeder van Heel die in haren tijd een felle zangster was geweest, en als zulks geheel Meulestede door gekend, dat het Vlaamsch van dat liedje veel te hoog was. Ik weet niet waarom dat is, maar in onzen tijd waren de liedjes geheel gemakkelijk om verstaan: daar, bij voorbeeld, dat welk wij zoo dikwijls gezongen hebben van

Als Melanie getreurd...

Maar gelijk als moeder van Heel het liedje had opgezet, had zij den tijd niet meer om hare bemerking voort te doen, want al de vrouwen vingen tenzelfden tijd aan en zongen voort.

*Als Melanie
Getreurd heeft twee drij dagen,
En haren nood gaan klagen,
Dan vraagt zij troost aan Mie,
Of zij met haren Kristiaan
Mag zondag naar de kermis gaan,
En drinken met plezier
Een lekker kanne bier.
Enz...*

En dat dan welk de jonkheid van Oostakker zong als ze op Meiavond den Mei gingen zingen :

't Was in de koele meidsche nachten,
Dat ik ging wandlen langs de straat,
'k Hoorde een bedrukte magets klachten,
Om haar minnaar, des avonds laat :
« Dien ik beminne uit hert en zinnen. »
Alzoo sprak de bedrukte maagd,
« En nu wat wil ik gaan beginnen
Als hij voor mij geen zorg meer draagt ».
Enz.

Lieven was van deze reis, gelijk men zegt, moeten thuis blijven. Hij ronkte wel binnensmonds wat mede, want de zangwijze had hij aanstonds gevat, maar de woorden kende hij niet, en daarom was moeder Van Heel trotsch. « He, kerel, zeide zij, ge ziet wel dat ge 't niet alleen kunt. »

Lieven werd evenwel nog schoon gesproken om te zingen, maar die jongen had zoo niet geheel, ten minste iets van 't gebrek der zangers : zich laten plagen.

Ook deed baas Lampe opmerken dat het tijd was om naar huis te gaan, en inderdaad, eenieder bereidde zich om te vertrekken.

Midden in het gedrang en de verwarring die op dat oogenblik ontstond, kon Lieven onopgemerkt buiten sluipen, om zich achter de kaai van het Grietjen⁽⁹⁾ nevens het huis te verduiken. Als de vrouwen buitenkwamen, sprong Lieven van achter den hoek op handen en voeten en grollende naar de deur toe. « Een weerwolf ! » schreeuwden de bazinnen, en zij vlogen weer binnen waar de bazen nog bezig waren met het gelag te betalen en een pijp aan te steken. Deze sprongen buiten om te zien wat er gaande was, en ze vonden Lieven die stond te lachen dat hij zich aan den muur moest vasthouden.

« Ha, schelm, » zeiden ze, « ge kunt toch niet anders dan menschen plagen, maar ge zult ook wel eens een pert gebakken worden. » Doch Lieven dorst het niet meer wagen nog binnen te gaan, want hij vreesde dat moeder Van Heel zijn haar zou gekamd hebben. Hij trok naar huis, bij zich zelve overdenkende, wat al verschooningen hij bij zijnen vader zou inbrengen omdat hij zoo laat was weggebleven, want zijn vader was op den Dertienavond niet geweest en door eene aardige gedachte wilde

(9) De kleine sluis aan den ingang van Meulestede, langs welke de meerschwateren in de vaart afvloeien.

de man als hij vroeg thuis was, dat zijn kinderen dan ook vroeg thuis zouden geweest zijn.

Als de bazen en bazinnen voor goed *De Ster* verlieten ging de nachtwaker voor bij en hij riep: « *Waakt vier en keerslicht wel, de klok is twaalf uren, twaalf uren is de klok*⁽¹⁰⁾, » en dan begonnen zij zich te haasten.

Of deze manier van Dertienavond te vieren alleen te Meulstede in zwang was, kunnen wij niet bevestigen.

Uit bovenstaande beschrijving blijkt evenwel dat er reeds heel wat veranderd was. De boon en de koek worden hier vervangen door een natten pudding en korintekoeken.

Men leest soms ook dat er wafels, oliekoeken en heetekoeken ter tafel kwamen. In dit laatste geval werd er een groote heetekoek gebakken voor den koning en de koningin; de koek werd in twee gesneden en elk kreeg zijn deel.

De heetekoeken zijn langen tijd een lievelingsgebak geweest bij de volksklas. Ten jare 1665 bestond er reeds een heetekoekmarkt den zaterdag gehouden, op de Vrijdagmarkt.

In 1768 lezen wij van heetekoekhuizen en kleine caféhuizen: *dat sedert eenigen tijdt de gemijnste lieden hun vervoordert hebben caffehuisen en saete te houden, alwaer den selven caffè aldaer vercoopende en bestellende met maete voor een of twee oorden, tot deckmantel van diere daerbij backende en debiterende bouqueijcoeken (boekweit- of heetekoeken), waefels ende diergelijcke. (Crimineele processtukken).*

De heetekoekmarkt heeft langen tijd bestaan. Vóór een vijftigtal jaren stond er nog een heetekoekbakker des zaterdags op de Vrijdagmarkt, niet ver van het standbeeld van Artevelde. Het was een zekere De Buck, bijgenaamd *Lotsoore*. Het beslag van zijn deeg was van eigen vinding en hij bakte een stuk spek in den koek en noemde zoo'n heetekoek een *lotsoore*, vandaar zijn bijnaam. Voorheen trof men in iedere wijk meer dan een heetekoekbakker en « heetekoekbakkerigge » aan.

In 1828 stond heel de heetekoekwereld in rep en roer. Een 92 jarige « koekenbakkerigge », zoo vertelt **Frans De Potter**⁽¹¹⁾, wonend in de *korte munte* trouwde met een jongeling van 23 jaar. Te dier gelegenheid was het feest in de buurt en 's avonds van den trouwdag algemeene verlichting met allerhande gelukwenschen en verwelkomsgroeten. Op den gevel van het huis van

(10) Deze roep werd afgeschaft in 1854 bij de herinrichting van het politiekorps.

(11) Het boek der vermaarde uithangborden.

Jan De Nobele, blikslager, kon men het volgend schelmsch kwatrijntje lezen :

*Als Herodes 't kind Jesus ging zoeken,
Bakte zij reeds lang heetekoeken,
En nu heeft zij (gelofd zij God),
Nog altijd gist in haren pot.*

Jan De Nobele woonde inderdaad in de *korte munte*, maar van de twee getrouwen, hebben wij in de bevolkingsboeken van dat jaar geen spoor gevonden. Dus een anecdote.

Bij de groote burgerij nochtans bleven koek en boon bestaan en Edm. Vanderstraeten zal beschrijven hoe aldaar *dertienavond* werd gevierd⁽¹²⁾.

Au temps de mes études universitaires (1848), j'assistai à une célébration de la veille des Rois, dans une famille gantoise de la bonne bourgeoisie, également éloignée d'une étiquette trop scrupuleuse, comme d'un laisser-aller trop complet.

In medio virtus.

Tout s'y passa d'après les traditions. Chaque personnage, élu par le sort, s'arrangea de son mieux pour faire illusion. Il y eut des rôles très réussis, je m'en rappelle comme d'un fait tout récent. La palme fut adjugée, d'un commun accord, au Fou, devenu un paillasse aussi souple dans ses gestes, qu'habile dans ses paroles. Le hasard a des coups intelligents.

Ample carrière fut octroyée par S. M. le Roi, et il en usa sans en abuser. Vous détaillerai-je toutes ses farces, d'une inépuisable variété ? J'y renonce vraiment.

Après avoir fait tenir toute l'assemblée sur une jambe, après l'avoir fait imiter le maintien et le cri des bipèdes et des quadrupèdes, absolument comme à Lille, il s'esquiva juste le temps de changer de costume et de laisser tout le monde se reposer de ses fatigues, puis revint pour manœuvrer seul, cette fois. Le voila qui se lance... Quand on le croit à l'une extrémité de la salle, d'un bond il se trouve à l'autre, fait le moulinet, gambade aux sons d'une gaillarde chanson, lance force quolibets, adresse ici un gracieux compliment à une jeune demoiselle, met là sur la sellette un convive des plus rangés, aux cheveux blancs, se livre, en un mot, à une série ininterrompue de cabrioles, de lazzi et de couplets, etc. jusqu'à faire rouler la moitié des spectateurs sur le plancher.

(12) Les billets des Rois en Flandre.

Un bouffon de profession en Italie même, n'eût guère mieux rempli son rôle, tout d'improvisation, il faut l'ajouter. C'est ici que l'habitude de noircir le visage de ceux des convives qui manqueraient de déférence envers la souveraineté fictive, en omettant de crier, lorsque Sa Majesté lève le verre et le vide : le Roi boit ! C'est, dis-je, ici que cette habitude s'est pratiquée avec le plus d'entrain et de persistance.

A toute chose poussée à l'extrême, se rattache immédiatement un inconvénient, voire un abus... au lieu de tamponner le visage au moyen d'un bouchon noirci, on s'est servi d'un gros pinceau. Les dames alors, d'un commun accord ont posé l'abolition de l'usage, comme condition de leur participation à une soirée épiphanique. C'était une condamnation formelle, dont l'antique coutume ne se releva pas, j'entends dans les assemblées de distinction, car, pour la petite bourgeoisie et les campagnards, la coutume est encore pratiquée ça et là, en Flandre.

Voor de eerste maal treffen wij hier een gebruik aan dat tot hiertoe in het *Gentsche* nooit is vermeld geweest, namelijk, het zwart maken, door den zot, van het aangezicht dergenen, die weigerden aan de bevelen van zijn eendaagsche majesteit te gehoorzamen of die vergat te roepen : *de koning drinkt* = * (zie brief 19).

Dit zwartmaken is een herinnering zoo beweert men, aan de drie wijzen van het Oosten, **Gaspar**, **Melchior** en **Balthazar**, die als Oosterlingen, steeds met een bruin aangezicht op de schilderijen worden afgebeeld.

In de twee beschrijvingen hier medegedeeld is er ook spraak van het zingen van liederen; die echter niets te zien hebben met de gebeurtenissen die aanleiding gaven tot het vieren van **Dertienavond**.

Op Meulestede is het een volksliedje en een paar sentimenteele liederen en bij de groote burgerij spreekt men van « *une gaillarde chanson* ». De waarheid is dat het aantal liederen met betrekking op **Dertienavond** zeer schaars is, terwijl wij voor **Dertiendag** over een uitgebreid repertorium van *sterrelieder*en beschikken.

Veel **koningbrieven** waren vroeger vergezeld van muzieknoteering; de zang was tweestemmig en door de harp of clavecimbel begeleid, twee instrumenten die voorzeker nooit in handen van het volk zijn geweest.

In de verzameling **koningbrieven** waarvan wij in het begin van ons opstel hebben gesproken is zoo'n specimen te vinden. Het

dagteekent van 1794 en is gedrukt te Audenaerde bij Vereecke.
Het bevat de toespraak van den koning aan zijn hovelingen :

*Midts ik heden koning ben,
Lieve vrienden in dees wooning,
Het is mijn wil en mijn bevel,
Dat gij drinkt en sneukelt wel.
Wilt eens schincken,
Wilt eens drincken,
En roept dat de kele klinkt :
Vivat, onzen koning drinkt !*

Wij kennen slechts een paar liederen waarin **Dertienavond** voorkomt, het eerste mag ook onder de *sterreliederen* opgenomen worden.

DRIE KONINGENLIED.

1. 't Was op eenen *dertienavond*, zeer wel (ver') bis,
Daar kwamen drie koningen met eene ster, (bis)
2. Zij kwamen den hoogen berg afgegaan,
Zij vonden er een sterre stille staan.
3. « Wel sterre, gij moet daar zoo stille niet staan,
« Gij moet er met ons naar Bethlehem gaan.
4. « Naar Bethlehem, die schoone stad,
« Waar Maria met heur kindeken zat ».
5. Hoe minder kindeken, hoe meerder eer :
Dat is een teeken van God onzen Heer.
6. Zij passeerden al voor een bakkerij,
Zij kochten een brood en zij stolen er drij.
7. Zij passeerden al voor een herbergier,
Zij vroegen een pint en zij kregen er vier.
8. Zij belden al aan Herodes zijn deur,
De koning Herodes kwam zelve veur.
9. « Wel, koning Herodes, wij zijn er zoo heesch,
« Geef ons eenen penning en een stuk vleesch. »
10. Zij gaven dat kindeken eenen zoen,
Van wierook en mirre en rood fijn goed.⁽¹³⁾

Armand Pauwels.

(13) *Volkakunde* 11° jaargang 124.

Op eenen Dertienavond⁽¹⁴⁾
 Den bakker sloeg zij wijf,
 Mee zijn heetekoek panne
 Zoo deerlijk op heur lijf.
 De panne wildege nie breke,
 Zij wijf en wildege nie spreke,
 Maar de panne die brak
 En zij wijf die sprak,
 En hij viel plat
 Op zijn korentegat!

Dit lied schijnt in andere streken van Vlaanderen ook bekend te zijn, weshalve men het zou mogen aanzien als behoorende tot den algemeenen Vlaamschen Liederschat.

Als er zoo weinig Dertienavond liederen waren, is het niet te verwonderen dat ze door vertellingen werden vervangen.

Lang is Dertienavond vieren in gebruik gebleven. Getuige de koningbrieven door Vandermeersch gedrukt, ±1850, die door kleine jongens langs de straat gevent werden onder den kreet van : *Koningbrieven en kronen!*

Iedereen deed er nog aan mee, zoowel het volk als de burgerij. Ouders noodigden hun getrouwde kinderen uit om gezamenlijk den avond genoeglijk en vreedzaam door te brengen. Het feest had een meer ingetogen karakter gekregen. Men at en men dronk en men vergat den arme niet. Een deel van het gebak, *het Godsdeel* genoemd, werd weggelegd om des anderendaags, Dertien-dag aan de rondreizende *sterrenliedzangers* uit te deelen. Rond tien uur werd de warme punch opgebracht; daarna zei men elkander « Goeden nacht, en tot den toekomenden keer. »⁽¹⁵⁾

Langzamerhand nochtans stierf Dertienavond uit en op het einde der jaren zestig hoorde men er niet meer over spreken.

De Koningbrieven bleven echter nog bestaan; het waren de Turnhoutsche modellen die de kinderen nog tot vóór een paar jaren als Zeintse-walen kochten.

Daarmee is Dertienavond voor goed dood en begraven en zich bij den Sopkinsdonderdag van Audenaarde, den Soppendon-dag van Antwerpen en den dopkinsdag van Dendermonde gaan vervoegen.

(14) Soms werd Dertienavond door Nieuwjaaravond vervangen.

(15) Gab. Célis, Pr. Het Gentsche Volksleven.

« Lever met of zonder zout eten »

Ingaande op de stilzwijgende uitnodiging door Prof. J. Gessler tot den « goetjonstigen » lezer van zijn alleszins belangwekkende bijdrage over « Lever zonder zout eten » gericht (zie desbetreffend stuk in Oostvlaamsche Zanten, 17e jg. n^r 3 (Mei-Juni 1942), bl. 89), ben ik zoo vrij de verklaring van Prof. Gessler als zou met deze zonderlinge uitdrukking een **beschuldiging van tooverij** worden uitgedrukt, te betwijfelen. Eerst en vooral heeft het mij verwonderd dat Prof. Gessler het niet noodig heeft geacht de kritiek te maken van de verklaring van deze zegswijze in sommige voor de hand liggende woordenboeken, want dat « de woordenboeken geen opheldering leveren » over de uitdrukking, is, komend van wege een zoo beslagen « woordenaar » als Prof. Gessler, op zijn minst verwonderlijk. Verwijs-Verdam (Middelnederl. W. Dl IV, kol. 443, s. v. : levere, kol. 446, s. v. levereter) bespreken niet alleen het « lever eten » en het Gentsche scheldwoord : « levereter » (met voorbeelden, o.a. uit 1432), maar verwijzen naar Harrebomée (2.21) en Stallaert (2.163). Deze laatste bespreekt uitvoerig de uitdrukking : « levere eten sonder sout ». Harrebomée oordeelt dat de leverdief, die zich geen tijd gunt om het gestolene smakelijk te maken, zulks doet. Het beeld, schrijft hij, zal wel ontleend zijn aan een roofdier. Verdam heeft aan die verklaring gedacht, wanneer hij het woord : levereter in het M. W. omschreef als volgt: « znw. m. scheldwoord te Gent, gegeven aan de overheid in 1432, die beschuldigd werd zich met het goed van anderen te verrijken. De beteekenis zal wel niet veel verschillen van die van dief, eig. gier? Stallaert, die de uitdrukking : « lever sonder sout eten » in zijn « Glossarium », zoekt te verklaren, oordeelt dat deze uitdrukking toegepast werd op oneerlijke ambtenaars, die zich aan onderslaan van gelden plichtig maken, en ontleend werd aan de gelijkenis van de kleur van het goud met die der lever. Hij schijnt een Fransche uitdrukking te kennen met éézelfde beteekenis: « manger du foie sans sel », die ik evenwel, niettegenstaande enkele peilingen in Fransche woordenboeken niet heb ontmoet. Wellicht is Prof. Gessler gelukkiger? Op gezag van Stallaert is « lever zonder zout eten » alvast geen « hapax legomenon ». Het scheldwoord : « levereters » komt niet enkel in de XVe eeuw te Gent, maar ook elders in de XVIe eeuw voor. Zeer bekend toch is het historische lied : Van den lever-eters (1512),

uitgegeven door C. P. Serrure in « *Vaderlandsch Museum* » (Dl. IV, 1861), bl. 181, toegeschreven aan Antonius Ghyselers van Landen, « een ruyter wyt Brabant / wyt Landen was hij gheboren / Hij lach te Thienen binnen gevaen / dat hadden die dutsche knechten gedaen / Syn gelt heeft hij verloren. »

In het refrein « Van den lever-eters » komen bijv. de volgende typische verzen voor :

1. 10 *nyemant en verantwoordet, elck penst om tzyne,
om lever teeten, want datz nu dye manyere.*

4. 62 *want die lever eters, die so scerp getant zijn,
hebben u scaepkens gevilt ende naect gescoren,*

terwijl de stokregel luidt :

dBeghert all peys sonder dye de lever eten !

Serrure brengt in zijn kommentaar de volgens hem algemeen bekende beteekenis van « levereter » : « dikwijls in vroeger eeuwen, vooral in onrustige tyden gegeven... aen de ambtenaers en voornaemelyk aen diegene, welke met het inzamelen van 's Lands geldmiddelen gelast waren. »

Wat nu het « levereten » te Gent betreft, geloof ik dat het scheldwoord « levereter » in de huidige Gentsche volkstaal niet meer bestaat, in de plaats daarvan hoort men wel, doch met een afwijkende beteekenis, een scheldwoord als « hertevreter » of « hertefritter » en de uitdrukking : « hij (zij) hee (f) t de boter (botter) bij X geten of opgeten », d.i. hij (zij), is in ongenade gevallen, hij (zij) kan voor X niets goed doen. Het concrete « levereten » als lekkernij^(*) is te Gent tot in de XIXe eeuw, wellicht vóór 1914 nog, in de burgerfamilies als in de volksklasse in stand gebleven.

De gekookte of gezoden lever met zout behoort (behoorde) te Gent tot de traditioneele « versnaperingen » : evenals de harde mastellen (voor pintje dek) werd lever met zout bij een glas bier genuttigd in de volkskerbergen, vóór de opkomst van de « pomfrites » of « frites » werd gekookte lever met zout aan kraampjes verkocht, bijv. tijdens de volksbals van de « Gentsche feesten » op den Kouter. Bij de Gentsche burgerij bestond vroeger het gebruik dat men 's Zondagsmorgens te 10 u. na de hoogmis in afwachting van het middagmaal, dat gewoonlijk wat later dan in de week plaats had, gewoonlijk tusschen 13 en 14 u., een maagversterking tot zich nam in den vorm van een in bouil-

(*) In « *Devise au lecheor* » (Ed. Méon, *Nouveau recueil*, I, 301), aangehaald door Edmond Faral, *La Vie quotidienne au temps de Saint Louis*, bl. 169, wordt het levereten onder de « *gâteaux de toute sorte* » gerangschikt : « le bon foie, étalé sur des tartines grillées et refroidies ».

lon gekookte in schijfjes gesneden stuk lever met zout. Dit werd beschouwd als een door jong en oud gewaardeerde lekkernij : het « levereten » zat blijkbaar den Gentenaar in het bloed. Nochtans werd het nooit, voor zoover ik weet, als scheld- of spotnaam voor de Gentenaars gebruikt, wat wel bijv. in de Middeleeuwen het geval is met het « mededrinken ». In het « Chronicum comitum Flandrensiurn » (1325) worden de Gentenaars door tegen het gezag van den Graaf opstandige West-Vlamingen « potatores medonis », mededrinkers, uitgescholden (zie hierover J. Cornelissen, Nederl. Volkshumor, II, bl. 26). Een andere Westvlaamsche spotnaam voor Gentenaars schijnt « pijpkaneeleters » te zijn geweest (Biekorf, IX, 78). Het zijn daar beide zoete of gekruide vloeibare of vaste lekkernijen, die bij de Gentsche poorters in trek moeten zijn geweest.

Is het nu op den keper beschouwd onwaarschijnlijk dat iemand in dergelijke mate liefhebber is van een drank of van een spijs, dat hij ze ook zonder condiment naar binnen speelt ?

Men denke aan de liefhebbers van koffie of van thee zonder suiker of zonder melk, van rauwe tomaten of van ramenassen zonder zout. Iemand die lever zonder zout lust mag eerst een liefhebber van lever genoemd worden, figuurlijk iemand die sterk gesteld is op winst en voordeel zonder er veel complimenten om te maken.

Deze onze verklaring van de uitdrukking, die we voor een betere gaarne prijs geven : « lever zonder zout eten » biedt o.i. het voordeel aan geen beroep te moeten doen op een vermoeden van tooverij (Gessler), noch op een vergelijking van lever met goud wegens de kleur (Stallaert). Ze ligt volkomen in de lijn van den historischen scheldnaam : « levereters », die men te Gent (in de XVe eeuw de wevers) en te Tienen (in de XVIe eeuw een landsknecht) tegen de werkelijke of vermeende « uithongeraars van het volk » heeft gebruikt. Hugonet en Humbercourt, de ongelukkige raadslieden van Maria van Burgondië, werden door de Gentenaars terechtgesteld, niet omdat ze beschuldigd werden van tooverkunstige praktijken, maar omdat ze in de oogen van het Gentsche gemeen te recht of ten onrechte « groote levereters », d.i. aartsuitbuiters en volksbedriegers waren. De aard van hunne terechtstelling : « metten zweerde » duidt er bovendien op dat ze niet verdacht werden van tooverij. Toovenaars werden, zooals bekend mag worden geacht, « geconsumeerd metten vieren » ofte verbrand.

P. De Keyser.

Uit den Inventaris van het Folklore-Museum te Gent.

Afdeeling : Woningbouw.

HET STROODEKKERSGERIEF.

Het stroodekkersgerief bestaat uit :

a. twee dekstoeltjes of dekpaarden⁽¹⁾, een soort van laddertjes, voorzien van één of twee treden, waarop de dekker gedurende het werk zit; deze stoeltjes worden op de dakhelling vastgehecht door middel van een ijzeren haak, die over een deklat wordt geschoven (fig. 1 a & b).

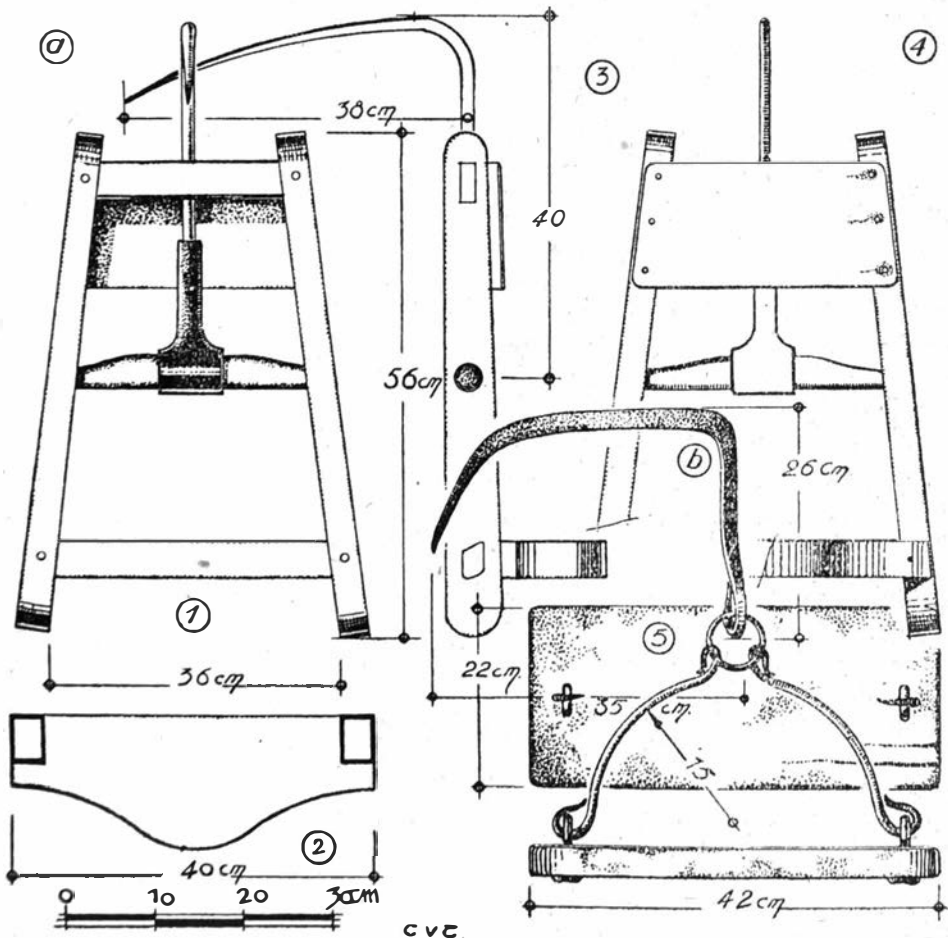

Fig. 1. — a. dekstoeltje, dekpaard (-peerd); dekleer (-ladder).

1. Voorzijde; 2. trede; 3. zijkant; 4. rugzijde.

b. haakstoel; 5. trede (van boven gezien).

(1) De stoelen of paarden zijn nog steeds dezelfde zooals ze voorgesteld worden op het wapen der stroodekkers welke voorkomt op het Gezicht op de stad Gent (1524), uitgegeven door Pieter De Keyser (« ...wapene vanden neringhe van Ghendt ende die Ambachten »).

b. een **twijgijzer**, een voor driekwart cirkelvormig gebogen naald, voorzien van een oog, de zgn. **goot** en **naald** ofwel **priemen**; deze laatste zijn licht gebogen stalen tuigen. Eén daarvan is voorzien van een oog, het andere van een spadevormig uiteinde of **schopje** (schoppriem) (fig. 2);

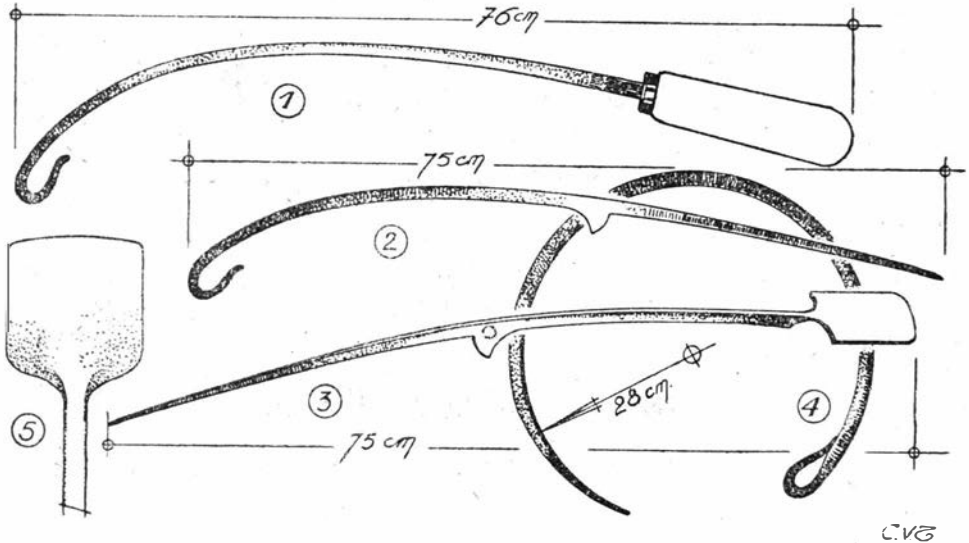

Fig. 2. — 1. Hengelhaak; 2. naald of priem (met oog); 3. schoppriem; 5. fragment van 3. schopje van schoppriem; 4. twijgijzer.

c. houten **haken**, waarmee de dekgaarden op de nog vast te zetten stroolaag voorloopig worden bevestigd ofwel een ijzeren **stuwhaak** of **knijpijzer**, een tuig voorzien van zaagvormige tanden, dat eveneens dient om de dekgaarden of bandroeden tegen de stroolaag en wel juist boven een deklat aan te drukken ten einde het wegglijden te verhinderen, terwijl de stroodekker de stroppen legt; (fig. 3, a en b).

d. **dekspaan**, **dekplankje** of **drijf hout** bestaande uit een plankje, groot ongeveer 30 bij 25 cm., 40 bij 30 cm., met korten of langen steel; een der vlakken is voorzien van kleine ronde en ondiepe gaatjes, soms kwadraatvormige inkervingen, dit om de stroo- of rietstengels gelijkmatig schuins op te drijven door te kloppen (fig. 4, a en b).

e. **messen** (twee **scheermessen**), gebruikt voor het snijden van **teenen** of **wijmen**, evenals voor het effen scheren of zuiver maken van het dakvlak (fig. 5);

f. **dekhamer**, deze dient om de deklatten vast te spijkeren en de oude, vermolmde, los te klieven (fig. 6).

Techniek van het dekken. De helling van een met riet of met

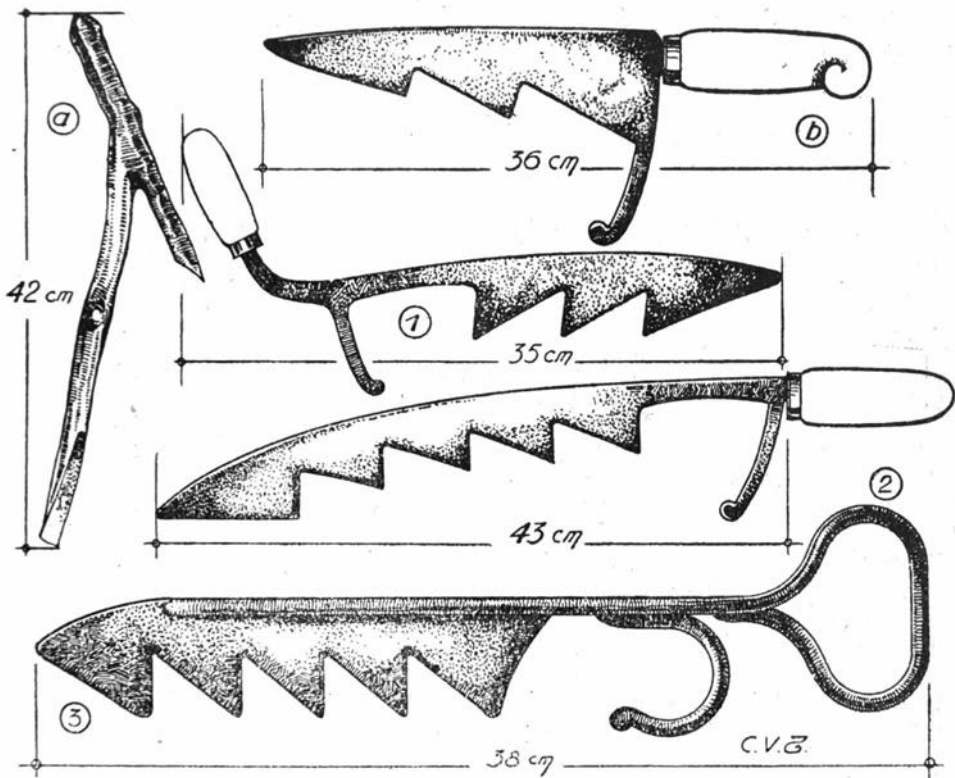

Fig. 3. — a. houten haak; b. stuwhaak; 1. (knijpijzer); 2. trekmes; 3. hozing, heuzinghaak.

stroo te dekken dak moet ten minste 40° zijn om inzijpeling van water door de laag te voorkomen.

De dekker begint het werk met het aanbrenge van een voorloopige spreilaag van stroo of riet. Met zorg wordt het dekmateriaal op de deklatten uitgespreid. Deze deklatten liggen horizontaal op de dakhelling op regelmatige afstand van elkaar af (ca 28-30 cm.). De ter plaatse aangebrachte bossen stroo of riet worden, naargelang men ze voor gebruik noodig heeft, op het dak neergelegd en losgemaakt.

Eigenlijk begint het dekken van de onderste daklijn af. Men werkt in deeltjes, van links naar rechts. Het stroo wordt met de hand gelijkmatig verdeeld en daarna met het dekspan zeer vast in elkaar geklopt of gedreven; hiermede begint het leggen van de eerste laag of gang. Deze laag eindigt gewoonlijk in een ver over de langswanden stekende hozing (heuzing). Vervolgens wordt over een ongeveer 30-35 cm. dikke stroolaag, boven een deklat, een dekgaarde of soepele bandroede gelegd, die, voor-

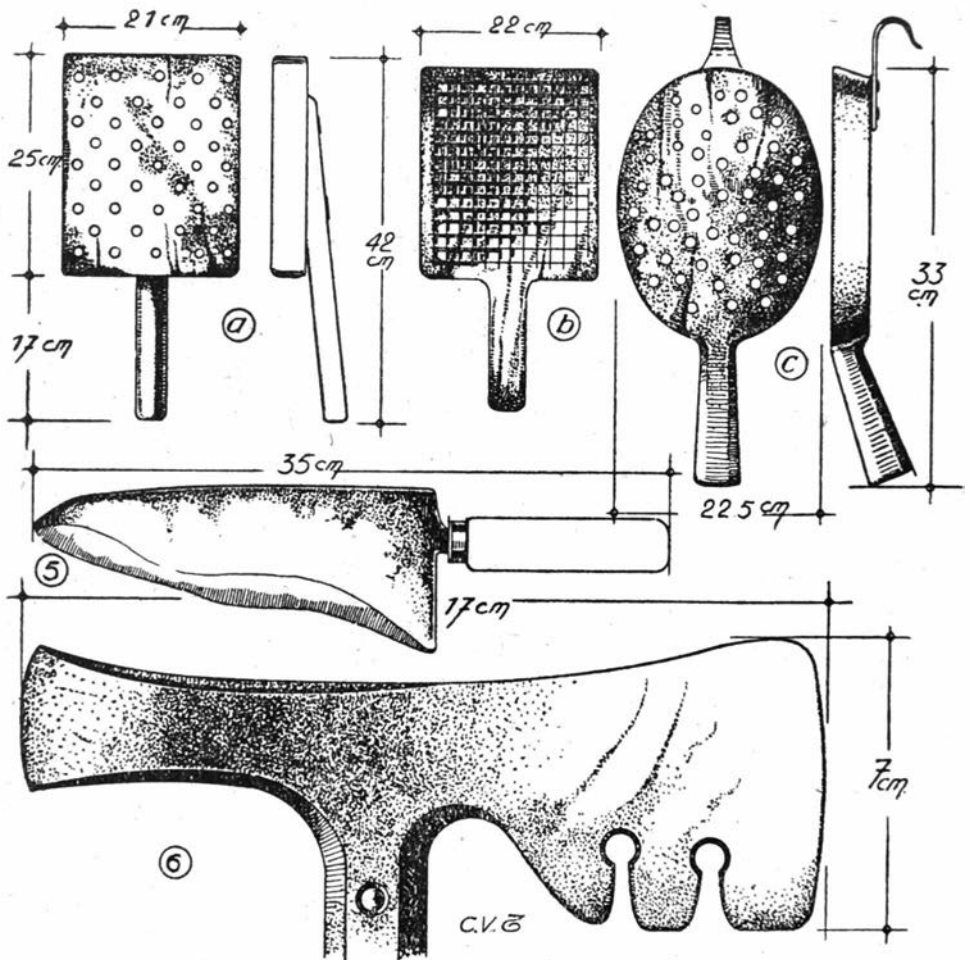

Fig. 4, 5 en 6. — a, b en c. Dekspaan, dekplankje, plakberd of drijfhou. 5. Scheermes. 6. Dekhamer (met bijltje).

loopig, met het knijpijzer of met de houten haken, op de dakhelling wordt bevestigd. Onmiddellijk daarna doorboort de stroodekker de klaargelegde stroo- of rietlaag met een der priemen of met het twijgijzer juist naast een deklat. Een gedeelte van de soepel gemaakte teen of wijm wordt door deze opening geduwd en door een tweede gemaakte opening, de deklat omsluitend, terug naar boven gehaald. De dekker trekt de teen- of wijmuit-einden naar elkaar toe om den stevigen knoop te leggen, die het stroo tusschen de deklat en de dekgaarden zal knellen. Om het stroppen te vergemakkelijken wordt deze gaarde met het zetje sterk aangedrukt ofwel zijn het de priemen, die dienen voor een soort hefboom. De puntige uiteinden van deze laatst genoemde

tuigen worden door de stroolaag gestoken, terwijl de stroodekker zorgt, dat ieder punt onder een deklat terecht komt. Onmiddellijk daarna worden deze **priemen** in schaarvormige wijze naast elkaar geplaatst, zóó, dat de twee neusjes te zamen op de **bandroede** komen te rusten. Wanneer nu de stroodekker de bovenste priemenuiteinden naar het dakvlak duwt, ontstaat een soort van hefboom en wordt het stroo hierdoor krachtig tegen de daklat aangedrukt. Daarna wordt de wisch of teen toegeknoopt, die bij het loslaten van de tuigen door het veerende stroo nog meer zal toesnoeren. Deze bewerking wordt ca. iedere 30 cm. verder herhaald. Het knopen of stroppen kan ook met gegalvaniseerd ijzerdraad of koperdraad geschieden. Wanneer al de lagen of gangen klaar zijn en de dekgaarden en stroppen door de achter-eenvolgend geplaatste lagen onzichtbaar zijn gemaakt, begint men met de vorst of **noklaag**. Deze verbindt de dakvlakken aan elkander (zie nok).

Cl. V. T.

ICONOGRAFISCHE DOCUMENTEN.

Het wapen van de Gentsche stroodekkersnering was als volgt samengesteld :

Van rood met een zilveren stoel voorzien van gouden haak, geflankeerd door twee priemen van zwart (Zie Panorama van Gent, door Pieter de Keyser, 1524. Universiteitsbibliotheek Gent).

BIBLIOGRAPHIE.

- TREFOIS, Cl. V. — Zieltogende ambachten in Vlaanderen. Van den Man die op de daken rijdt. *Vandaag*, Nr 11, 1929. Met 2 afb.
- CEYSSSEN, J. (abbé). — Les anciennes maisons en bois et en torchis couvertes de chaume. « *La chronique Archéologique du Pays de Liège* ». Jan-Febr. 1929.
- TREFOIS, Cl. V. — Het stroodekkersbedrijf (met een woord vooraf van Prof. Dr. P. De Keyser). *Uitgave van den Bond van Oost-vlaamsche Folkloristen*. Aalst, 1930. Met 12 afb.
- STAF HAPKE. — Het stroodekkersbedrijf in Vlaanderen. « *De Stad Antwerpen* », 1934, blz. 1378 e.v. Talr. afb.
- TREFOIS, Cl. V. — Stroodekkerstechniek. *Winkler Prins Algemeene Encyclopaedie*. 5° geheel Nieuwe druk. XV° deel, blz. 433 e.v., Amsterd. 1938. 1 Afb.
- Beroepen die verdwijnen. Bij den stroodekker. « *Ons Land* », 1939, blz. 495-97. Met 11 afb.
- TREFOIS, Cl. V. — Ontdek het Boerendak. « *Hamer* », 1941, Nr 10, blz. 10-11, 10 afbeeldingen.

Oostvlaamsche Folkloristische Bibliografie.

(3e Vervolg)⁽¹⁾

BURGERWACHT. De goede oude Tijd. Gentsch Zondagspraatje. Het Laatste Nieuws. 10-5-42.

(Herinneringen aan de burgerwacht te Gent, die ontbonden werd na den oorlog 1914-18, met gedicht over de « chaskens » (Jagers-verkenners), door Karel Waeri).

FOLKLORE-MUSEUM. Pour un Musée du Folklore à Lille. La Vie du Nord (weekblad, Rijsel), 15-2-42. Geïllustreerd.

(Welsprekend pleidooi voor de inrichting van een Folklore-museum voor Fransch-Vlaanderen te Rijsel. Als voorbeeld — niet als model — wordt het Folklore-museum te Gent opgegeven, waarvan de meest typische verzamelingen beknopt worden beschreven.

Ziehier hoe schrijver zijn indrukken over het Gentsche museum samenvat :

« Ce qu'il faudra de toute nécessité emprunter au Musée de Gand, c'est l'esprit dans lequel il a été conçu. Nous ne voulons pas du musée entropôt de vieilleries ou carphanaüm pour culture de maniaques. Il faut qu'il ait un sens. Or celui de Gand est d'une éloquence rare. Partout on y sent la joie en opposition avec le plaisir égoïste. On emporte de chaque tableau, de chaque scène, la conviction profonde que l'homme trouve, dans la famille d'abord, puis ensuite dans la société, à commencer par le métier, son épanouissement maximum et le vrai bonheur de vivre. Y a-t-il je vous le demande, philosophie plus adaptée à notre tempérament et à nos traditions? »

(Als illustratie 4 foto's van ensembles uit het Gentsche museum).

GILDENLEVEN. Uit het vroegere Gildenleven. Gentsch Zondagspraatje. Het Laatste Nieuws. 5-4-41.

(Handelt over het konflikt in 1751 uitgebroken tusschen het gilde der zeevischverkoopers en dat der stokvischvrouwen naar aanleiding van het verzoek der eersten aan de schepenen der Keure om de tweeden te beletten hun waren op de Vischmarkt nog langer te verkoopen. De schepenen gingen niet in op dat verzoek).

IDEM. De Loodgieters nu en vroeger. Gentsch Zondagspraatje. Het Laatste Nieuws, 29-3-42.

(Handelt over de proefstukken, die vroeger moesten gemaakt worden om in het loodgietersambacht opgenomen te worden, en over incidenten, die somwijlen gepaard gingen met het afnemen der proeven voor kandidaten-loodgieters te Gent.)

HEEMKUNDE. Liesenborghs (H. J. — Climax). Wat kan een Heemkundige doen voor Dagbladwetenschap en Dagbladkunde? Heemkunde (V.T.B.) 1-5-42, blz. 23-27.

(S. duidt het verband aan, dat er zou kunnen bestaan en zelfs bestaat

(1) Zie Oostvl. Zanten, XVI (1941), 119, 166, XVII (1942), 113.

tusschen de heemkunde en het dagbladwezen. Hij onderzoekt hoe de heemkunde en de dagbladwetenschap elkaar kunnen aanvullen. Ziehier wat men hoofdzakelijk in de pers kan vinden speciaal wat het volksleven, de volkskunde en de godsdienstige gebruiken aanbelangt: « Afdrukken van foto's, teekeningen, plattegronden, enz. Programma's van volksfeesten, beschrijvingen van processieuitgangen, bedevaarten, herdenkingen, kermissen, vieringen (« primussen », gouden en diamanten bruiloften, eeuwelingen). Verslagen van volksbetoelingen. Plaatselijke en gewestelijke reactie op sensatie-wekkende feiten. »)

KARNAVAL. Papenkarnaval. Wat Dulle Griet zegt ! De Dag, 12-2-42.

(’s Zondags vóór Karnaval was het vroeger te Gent « Papenkarnaval ». Het verkleeden, maar zonder masker, was toegelaten. De kinderen, vooral de eerste kommunikanten vierden dit feest. Die dag werd ook « Rozijntjes-zondag » genoemd, omdat de bakkers alsdan de krenten door rozijntjes vervingen in de gebakken. De koster der parochie kreeg dan een groot rozijnenbrood, vandaar ook de benaming « Kosterkenskwestdag ». Die dag grepen ook smulpartijen plaats in herbergen.

S. deelt het volgende liedje mee, dat toen gezongen werd :

De koster eet soep mee ballekens,
De paster die drinkt wijn,
Daarom es ’t papekarnaval.
Hij magt er jij wel zijn !)

IDEM. Rupelmonde. Herinneringen aan Karnaval. Het Laatste Nieuws, 25-2-42.

(Enkele gegevens over het vroegere Karnavalvieren te Rupelmonde.)

KINDERHEILIGEN. Keyser (Prof. Dr. P. De). Sinter Greef, Sint Maarten en Sint Niklaas in Oost-Vlaanderen. Volkskunde. Nieuwe reeks, II (1942), n^r 1, blz. 28-41, met kaart.

(Zooals de onvolledige gegevens van het Enkwest van 1939 over de volksgebruiken in de provincie Oost-Vlaanderen uitwijzen, treden tot heden toe deze drie kinderheiligen op in onze provincie St. Maarten, als de oudste landbouwheilige (VIIe eeuw), dringt van het Zuiden, uit de richting van Aalst, naar het Noorden op. St. Niklaas, als schippersheilige, beheerscht de bevaarbare waterlopen (Schelde-, Leie- en Lievegebied) en schijnt sedert de XIIe en XIIIe eeuw, na de opkomst der gemeenten, de St. Martensinvloedsfeer te hebben gestuit. Sinter Greef, de niet-kanonieke nieuwbakken heilige, wordt slechts sporadisch gevierd aan de uiterste Oostgrens der provincie (Bazel, Kruikeke, Stekene, De Klinge, Moerzeke, Meldert, Iddergem), daar de kern van zijn vieringsgebied in de provincie Antwerpen en Brabant ligt. S. handelt dan omstandig over den oorsprong van Sinter Greef of Graaf van Halfvasten, in wien hij een verzinnebeelding van den zomer ziet.

Dan volgen de gegevens van het enkwest, gegevens die zeer onvolledig zijn. Groote gemeenten zooals : St. Niklaas (St. Niklaas), Lokeren (St. Niklaas), Zelzate (St. Niklaas), Temsche (Sinter Greef), Oudenaarde, Deinze worden er niet in vermeld. De wensch van den S. luidt dat het vieren van den Graaf van Halfvasten, dat bedreigd schijnt met verdwijning in Oost-Vlaanderen, zou moeten aangemoedigd en in eere gehouden worden. Dat is het werk der organismen die zich bezighouden met toegepaste folklore, i.z. van V.I.V.O.)

LOTERIJEN. Loterijen en Tombola's. De Herstelling der Kerken. Gentsch Zondagspraatje. Het Laatste Nieuws, 22-3-42.

(Handelt over loterijen in vroegere eeuwen ingericht om aan fondsen tot het stichten en bouwen van kerken te geraken, en bepaald over die voor het voltooiën van de nieuwe H. Kerstkerk, ingericht onder Philips II in 1560.

Ook werden belastingen ingevoerd voor dergelijke herstellingen, zooals voor die van Akkergemkerk in 1616, belasting die het « stuyverken ten tappe » genoemd werd.)

OMMEGANGSREUZEN. Es (F. Van). Van Koveke en Wanne, de Lokersche Reuzen. Winterhulp, 1-1-42, 11-14. Geïllustreerd.

(De reuzen van Lokeren bestaan sedert 1932. S. handelt over hun ontstaan en hun uitzicht. Koveke herinnert aan een populaire historische figuur: meier P. B. Van Kerckhove (1798-1804), aan wien ook Koveke-kermis haar naam ontleent. Het lied der Reuzen van Lokeren, door L. Scheltjens gedicht en door Rob. De Leye gecomponeerd, werd volledig afgedrukt.)

POPPENSPELEN. Studiedagen van het Poppenspel te Gent. Het Laatste Nieuws, 21-4-42. Vooruit, 21-4-42.

(Omstandige verslagen over de studiedagen gewijd aan het poppenspel ingericht door den Bond der Oostvl. Folkloristen en V.I.V.O. op Zaterdag, 18ⁿ, en Zondag, 19ⁿ April 1942.

Bij deze gelegenheid werd een poppententoonstelling ingericht in het Folklore-museum, werden spreekbeurten gehouden door de hh. Prof Dr. P. De Keyser, Pastoor Vanden Broucke, Konservator Boes, leeraar H. De Waele, uit Waregem, en L. Verhoeven, uit Lier, en vertooningen gehouden door de verschillende Gentsche poppensplen.)

TOPONYMIE. De Namen der Bruggen. Gentsch Zondagspraatje. Het Laatste Nieuws, 22-2-42.

(S. heeft het over den oorsprong der Gentsche bruggennamen. Hij weidt vooral uit over de Rozemarijnbrug, benaming ontleend aan het uithangteeken eener herberg op het ginde der Twaalfkamerstraat.)

VOLKSGEBRUIKEN. VONDELINGEN. De Rol. Gentsch Zondagspraatje. Het Laatste Nieuws. 25-1-42.

(De rollen waren cylindervormige toestellen voorzien van een wiegje of een korf, die draaiden rond een loodrechte spil en waarin men de vondelingen legde (« Schuif » genoemd te Antwerpen, « Tour » in het Fransch). S. deelt interessante bijzonderheden mede over de verzorging dezer vondelingen, geeft de middelen op die men gebruikte om ze later te kunnen terugvinden. De Gentsche « rol » werd gesloten op 30 Mei 1863.)

VOLKSGELOOF. Callebaut (Hilloné). De Sint-Amandskapel te Erembodegem. Toerisme, XXI (1942), 1-2-42, met foto.

(Beknopte beschrijving van deze kapel, gelegen in een schilderachtig hoekje te Erembodegem en waar St. Amandus aangeroepen wordt tegen de zeere oogen en den worm in 't land, ook van de gebruiken aan dezen eeredienst verbonden. Vroeger bestond er de gewoonte der « koekengrabbeling » in de eerste helft van September. De priester wierp de koeken van

uit het venstertje boven den ingang der kapel te grabbel aan het volk, dat zich ophield in de weide daar rechtover. Thans worden de gewijde koeken, waarvan stukken op de vier hoeken der hoppevelden in den grond worden gestopt tegen den worm, na de mis door den priester uitgedeeld.)

VOLKSLEVEN. Gent, honderd jaar geleden. Gentsch Zondagspraatje. Het Laatste Nieuws, 11-1-42.

(Beknopt overzicht van het openbaar en het volksleven rond 1842 te Gent. Interessante gegevens over de nieuwsbladen, het octrooi, het vervoer : spoorweg en diligences, den postdienst, de verlichting, de nijverheid, den toestand der werkersbevolking.)

VOLKSLIED. Devoghel (Rob.). Over het « Naar Oostland »-lied. De Speelman (V.I.V.O.) Winter 1941, n^r 20, 3-6.

(S. na de talrijke varianten van dit sterk gecontamineerd lied opgesomd te hebben, stelt vast dat het formeel een danslied is, functioneel als verhuislied gediend heeft en tevens inhoudmatig een liefdelied is. Daarna bestudeert hij beknopt de melodie, die steeds aangepast is aan het uitgedrukte gevoel.)

IDEM. Ussel (Joz. van). Onze oude Kerstliederen. De Speelman (V.I.V.O.) Winter 1941, n^r 20, 7-10.

(S. betoogt dat de waarde van onze oude Nederlandsche kerstliederen vooral ligt in het volksche en daarom voelen wij ze zoo goed aan.)

VOLKSSPELEN. Het edel spel met den Krulbol. Gentsch Zondagspraatje. Het Laatste Nieuws, 22-2-42.

(S. somt de voornaamste Gentsche boldersmaatschappijen uit de 19^e eeuw en weidt uit over « De Blandinusberg » gevestigd in de herberg « Het Boldershof », St. Amandstraat.)

VOLKSTAAL. Vastenrijmpjes. Wat Dulle Griet zegt ! De Dag, 27-2-42.

(Allerhande Gentsche rijmpjes over den Vasten, ontleend aan oude almanakken.)

IDEM. Gentsche gezegden en volksspreuken met betrekking tot Maart. Wat Dulle Griet zegt ! De Dag, 3-3-42.

IDEM. De hond van Trikonie. Wat Dulle Griet zegt ! De Dag, 10-1-42.

(In verband met de Gentsche uitdrukking : « Ga om den hond van Trikonie, die is nog jongman ! », gezegd tot een meisje dat geen vrijer krijgen kan, wordt een oud volksgedicht over vermelden hond meegedeeld.)

IDEM. Van eenige Gentsche uitdrukkingen. Wat Dulle Griet zegt ! De Dag, 17-1-42.

(De volgende Gentsche uitdrukkingen worden uitgelegd : « Een peerdooge » (spiegelei), « een weversbiefstuk » (haring), « een kleermakerswandeling » (een wandeling, waarbij niet gedronken wordt), « ne girla » (oorveeg), « een kapelleke » (herberg), « ne veedeminee » (kat als konijn)

voorbereid), « nen bok », « nen baard » (een frank), « een konijnepijp » (bevolkte slop), « kandeleeren » (zorgvuldig afsnijden van vellen, om een stuk vleesch een schoon uitzicht te geven), « een krille » (klacht), « een slinkezesse » (kromme lichtsprong bij het dansen).)

VOLKSTYPEN. Freetje Schamp. Wat Dulle Griet zegt ! De Dag, 17-2-42.

(Aantrekkelijke bijzonderheden over Freetje Schamp, een bekenden Gentschen horlogemaker van vóór een vijftigtal jaren.)

IDEM. Karel de Luizenbaard. Wat Dulle Griet zegt ! De Dag, 16-4-42.

(Bekende Gentsche type, dat leefde op het einde der vorige eeuw en woonde in 't Nieuwpoortje. Karel was door de jicht aan zijn stoel vastgekluiserd en werd door de straatjeugd geplaagd, die aan zijn baard kwam trekken, wanneer hij vóór zijn deur zat.)

WONDERDOKTERS. Es (F. Van). Van den Wonderdokter Driesken Nijpers. Winterhulp. 1942, n^r 5 (Mei), 39-40. Geïllustreerd.

(Beknopte levensbeschrijving van den bekenden wonderdokter Andries De Clercq, bijgenaamd Drieskens Nijpers, St. Gillis-Waas, 1818-1853.)

Oorlogsfolklore.

HET VERLOREN RANTSOEN.

Op de straat is een wijveke naarstig aan 't zoeken, de tranen in de oogen. Daar komt de tram af en ze stapt erin nog altijd triestig. De kaartjesman komt en vraagt waar het vrouwtje naar toe moet. Als ze enkele oogenblikken daarna haar portemonnaie opent, kan ze haar vreugde niet bedwingen. — Een « kurieuze-neus » vraagt haar waarom zij zooveel plezier heeft, waarop ze antwoordt : « 'k Had mijn rantsoen vleesch verloren, maar gelukkiglijk heb ik het terug gevonden : 't zat in mijnen portemonnaie !... »

J. M. (Wondelgem)

PERSONALIA.

Op 20 Augustus j.l. stierf te Wondelgem Mevrouw J. Mahy-Caluwaert, echtgenoot van ons medelid den heer Jules Mahy.

Wij betuigen hem onze innigste deelneming in deze zware beproeving.

BOEKBESPREKINGEN.

DE MEYER, MAURITS. *Vlaamsche Sprookjesthema's in het Licht der Romaansche en Germaansche Kultuurstromingen*. Uitgave nr 63, Reeks VI, van de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde, Leuven, De Vlaamsche Drukkerij, 1942.

Met het uitgeven van zijn Register van Vlaamsche sprookjes in de FFC (de Folklore-Fellows-Communications van Helsinki in Finland) onder den titel: « Les Contes populaires de la Flandre » (1921) heeft Maurits De Meyer in ons land en daarbuiten naam gemaakt als specialist in de Sprookjeskunde. Thans biedt hij ons een sedert lang op 't getouw liggend werk aan: « Vlaamsche sprookjesthema's », dat door de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde met goud werd bekroond. De hoofdvraag, die hij zich bij de studie van enkele van onze voornaamste sprookjesthema's: Jan de Beer, De drie Broeders, De Smid en de Duivel, Amor en Psyché, De Twee Bulten, Janneke Tientetater, Knuppel uit den Zak, Duimpje, Unibos, De domme Jongen, gesteld heeft, is de volgende: welk is de positie van den Vlaamschen sprookjesschat tegenover den Romaanschen en Germaanschen sprookjesschat? Met Romaansch en Germaansch bedoelt Schr. meer bepaald Fransch en Duitsch. Om die vraag te beantwoorden heeft hij zich onderworpen aan een streng-wetenschappelijke methode, die de Cultuurgeographische Methode kan genoemd worden. Aan de hand van uitvoerige tabellen, waarin achtereenvolgens de varianten en de motieven, naar het voorbeeld van de historisch-geographische of Finsche School van Sprookjesonderzoek, werden opgeteekend, heeft hij het uitgestrekte gebied van de Gascogne tot Oost-Pruisen met voorbeeldig geduld en waakzame scherpzinnigheid systematisch geprospecteerd. Het voornaamste eindresultaat, dat slechts na tijdroovende peilingen kon worden bereikt, is de vaststelling van het Germaansch-Romaansch overgangskarakter van de Vlaamsche sprookjes niet enkel tegenover de Fransche en de Duitsche, maar ook tegenover de Hollandsche (Nederlandsche). De Vlaamsche sprookjesthema's zijn typische overgangsthema's tusschen de Fransche en de Duitsche overlevering. Behooren de thema's soms op zichzelf tot den Germaanschen of den Romaanschen cultuurkring, dan vertoonen de varianten van den eenen of den anderen cultuurkring telkens weer elementen die thuishooren bij den tegenovergestelden cultuurkring Hierin staat Vlaanderen niet alleen. Hetzelfde karakter van « conpenetratie » bezitten de Waalsche thema's, zoodat de Vlaamsch-Waalsche taalgrens in het geheel geen cultuurgeographische grens is voor de sprookjes. Het is reeds meer dan eens gebleken dat in de sprookjeskunde de taalgrenzen geen hinderpalen van belang zijn en dat men dus beter doet te spreken van overgangsgebieden met weliswaar verschillende doseering van cultuurinvloed. Zoo zijn Noord-Frankrijk, Lotharingen, Luxemburg en Nederland overgangsgebieden tusschen de Germaansche en de Romaansche sprookjeswereld. Noord-Frankrijk behoort zonder twijfel tot den Romaanschen cultuurkring, doch de elementen van een aantal sprookjestypen zijn karakteristiek voor het Germaansche taalgebied. Is iets dergelijks niet gebleken uit de studiën op het gebied der instellingen, rechterlijke, stadsorganisatorische en stadsruimtelijke, van de professoren Steinbach, Petri en Ganshof? Nederland, wat menigeen zal verrassen, vertoont de omgekeerde verhouding van Noord-Frankrijk: de Romaansche invloed is echter veel geringer dan de Germaansche in Noord-Frankrijk. Vlaanderen en Wallonië zijn veel meer dan Nederland en Noord-Frankrijk menggebieden. Een bijkomstig, doch belangrijk resultaat van de studie van De Meyer is dat de cultuurgeographische tegenstellingen slechts gelden voor de produkten van de mondelinge overlevering, niet voor de litteraire. Werkelijk volkskundige beteekenis hebben dus slechts de sprookjes opgeteekend uit den volksmond. Met zijn « Vlaamsche Sprookjesthema's », heeft Maurits De Meyer den naam van Vlaanderen op het gebied van het vergelijkend sprookjesonderzoek nieuwen luister bijgezet. Zijn onderzoek sluit immers wonderwel aan bij de nieuwe richting, deze der « oekotypologie » van den Zweedschen Volkskundige Prof. C. W. von Sydow, die de volks traditie contra de litteraire traditie (Wesselski in Duitschland, Foulet in Frankrijk) of de mogelijkheid van ontsluiting van de volksziel door de volkskunde, na een tijd van materialistische twijfelzucht, opnieuw in eere heeft gebracht. von Sydow

vergelijkt het sprookje, in 't bijzonder het wondersprookje, met een plant, die men in verschillende landstreken kan overbrengen en aldaar een eigen aangepast karakter kan aannemen of verkommeren en uitsterven. De plantkundigen noemen zulk aan bodem en klimaat aangepaste plant een « oekotype », vandaar den naam: oekotypologie. Zooals er in de natuur oekotypen voorkomen, komen er ook in de geestelijke cultuur voor. Tot dezulken hoeven de sprookjes te worden gerekend, von Sydow stelde het bestaan van Keltische, Germaansche, Romaansche oekotypische sprookjes-thema's vast, meer nog Indo-Germaansche scherp onderscheiden van Semitische. In een merkwaardige Inleiding tot een nieuwe uitgave van de « Sprookjes van Grimm », vertaald door M. M. De Vries-Vogel en geïllustreerd door Anton Pieck (Utrecht, Uitgeversmaatschappij W. de Haan N. V. 1940) heeft Prof. Jan de Vries in uitstekende bewoordingen op dien hedendaagschen terugkeer tot het standpunt van de Grimm's en hun als romantisch doodgeverfd geloof in de Indo-Germaansche volkstraditie gewezen. Hij liet tevens recht wedervaren aan de voorstudies van ons medelid De Meyer, waar hij schrijft: « Het is een taak voor het onderzoek der komende jaren, om deze oekotypen nauwkeurig vast te stellen en te beschrijven. Ten onzent deed dat reeds Maurits De Meyer, die in de Vlaamsche sprookjes de kruising van Romaansche en Germaansche elementen aantoonde en daardoor tevens er op wijzen kon, dat de volksoverlevering in Frankrijk en in Duitsland haar eigen bijzondere vormen ontwikkeld had... Er zijn in de volksoverlevering wel degelijk vormende krachten, die veroorzaken dat elk volk zijn eigen geestelijke structuur in den schat zijner vertellingen tot uitdrukking brengt. Dat pleegt langzaam te geschieden; het is het werk van eeuwen. Het hangt met het diepste wezen van een volk samen. Men kan uit de wijze waarop het dit doet, een belangrijk stuk zijner psyche aflezen. » We moeten M. De Meyer dubbel dankbaar zijn dat hij, zonder een oogenblik afbreuk te doen aan het wetenschappelijk karakter van zijne studie, in « Slotbeschouwingen » geen voorbarige conclusies heeft getrokken ten opzichte van de psyche van het Vlaamsche Volk. Zijn werk is slechts een methodische inleiding tot de studie van onze volkscultuur binnen de grenzen van de sprookjeskunde. Misschien zullen sommigen het hem als een tekortkoming aanrekenen dat hij doorlopend te statistisch-zakelijk en te sober en daardoor niet boeiend genoeg is op de wijze van een sprookje, maar dan zien ze over het hoofd dat zijn doelstelling van meet af aan beperkt was. In deze inleiding tot de karakteristiek van de Vlaamsche sprookjes legt hij immers vooralsnog meer den nadruk op WAT verteld wordt dan HOE verteld wordt. Eerst de stylistische studie van de Vlaamsche sprookjes zal het eenzijdige beeld, dat hier van den Vlaamschen vertelschat gegeven wordt, moeten volledigen. Maar dit veronderstelt een andersgeaard onderzoek, dat evenwel zonder de zakelijke gegevens van het werk van De Meyer, niet goed uitvoerbaar zal blijken te zijn. Om die reden begroeten we het nieuwe werk van Maurits De Meyer, na zijn « Register » (wanneer komt er een bijgewerkte herdruk?), als een tweede belangrijke mijlpaal op den weg naar de kennis van het wezen van het Vlaamsche Sprookje, spiegel van de Vlaamsche volksziel.

P. De Keyser.

IN MEMORIAM.

Op 22 Juli j.l. overleed, 67 jaar oud, ons medelid, de heer Desideer Goethals. Eere-schepen van Openbare Werken zijner geboorteplaats, Eekloo, werden onder zijn schepenschap aldaar de groote openbare werken uitgevoerd welke de laatste jaren de stad verfraaiden. Daaronder verdient het verbouwen van het Stadhuis wel een eereplaats.

Op folkloristisch gebied maakte afluivige zich zeer verdienstelijk met het verzamelen van volksliederen.

Hiermede bieden wij onze innige deelneming aan de achtbare familie Goethals-Mortier.

L. V.